

Ex-ante evaluatie Operationele Programma's EFRO 2014-2020

Eindrapport

Ex-ante evaluatie Operationele Programma's EFRO 2014-2020

Eindrapport

technopolis group, Maart 2014

Derek Jan Fikkers (projectleider)

Wieneke Vullings

Matthias Ploeg

Patries Boekholt

Geert van der Veen

Monique Rijnders-Nagle

Paul Benneworth (Universiteit Twente)

Ewout Dönszelmann (CE Delft)

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	1
1. Schets van het proces tussen december 2012 en maart 2014	2
1.1 De organisatie van de Ex-ante evaluatie	2
1.2 De combinatie van ondersteuning en beoordeling in de praktijk.	2
1.3 De activiteiten tussen december 2012 en maart 2014	3
1.4 De totstandkoming van voorliggend rapport	6
1.5 Leeswijzer	6
2. Algemene indrukken van de vier Nederlandse Operationele Programma's	7
3. De Ex-ante evaluatie van het OP WEST	9
3.1 Managementsamenvatting	9
3.2 Gedetailleerde analyse van de uitwerking van de zes specifieke doelstellingen	10
3.3 Het prestatiekader	20
3.4 Consistentie van financiële allocaties	20
3.5 Ruimte tot bovenregionale samenwerking	20
3.6 Horizontale principes	20
3.7 Betrokkenheid van Stakeholders	20
3.8 Uitvoering van het Operationele Programma	21
4. De Ex-ante evaluatie van het OP NOORD	22
4.1 Managementsamenvatting	22
4.2 Gedetailleerde analyse van de uitwerking van de zes specifieke doelstellingen	23
4.3 Het prestatiekader	30
4.4 Consistentie van financiële allocaties	30
4.5 Ruimte tot bovenregionale samenwerking	30
4.6 Horizontale principes	30
4.7 Betrokkenheid van Stakeholders	30
4.8 Uitvoering van het Operationele Programma	31
5. De Ex-ante evaluatie van het OP OOST	32
5.1 Managementsamenvatting	32
5.2 Gedetailleerde analyse van de uitwerking van de vier specifieke doelstellingen	33
5.3 Het prestatiekader	39
5.4 Consistentie van financiële allocaties	40
5.5 Ruimte tot bovenregionale samenwerking	40
5.6 Horizontale principes	40
5.7 Betrokkenheid van Stakeholders	40
5.8 Uitvoering van het Operationele Programma	41

6. De Ex-ante evaluatie van het OP ZUID	42
6.1 Managementsamenvatting	42
6.2 Gedetailleerde analyse van de uitwerking van de vier specifieke doelstellingen	43
6.3 Het prestatiekader	49
6.4 Consistentie van financiële allocaties	49
6.5 Ruimte tot bovenregionale samenwerking	49
6.6 Horizontale principes	49
6.7 Betrokkenheid van Stakeholders	49
6.8 Uitvoering van het Operationele Programma	50
7. Beoordeling van de verplichting tot een Strategische Milieubeoordeling	51
Bijlage A Totale set outputindicators en indicatoren in prestatieraamwerk	53

Figuren

Figuur 1 Het proces van de Ex-ante evaluatie tussen 2012 en 2014	3
Figuur 2 De rol van het Evaluatiekader in het proces	4
Figuur 3 De belangrijkste bevindingen van Technopolis' beoordeling van de 80%-versies van de Operationele Programma's in juni 2013	4
Figuur 4 Structuur van de Ex-ante evaluatie per Landsdeel	6

Tabellen

Tabel 1 Samenstelling Begeleidingscommissie Ex-ante evaluatie	2
Tabel 2 Totale set outputindicators en indicatoren in prestatieraamwerk	53

Managementsamenvatting

In November 2012 vroegen het Ministerie van Economische Zaken en de vier Nederlandse Landsdelen aan een consortium onder leiding van Technopolis Group om de Ex-ante evaluatie uit te voeren van de Operationele Programma's EFRO 2014-2020.

Het consortium heeft de Landsdelen gedurende tussen december 2012 en februari 2014 bijgestaan als een 'kritische vriend'. In de praktijk betekende dit dat wij de Landsdelen ondersteunden bij het opstellen van de Operationele Programma's, en op twee verschillende momenten (maart 2013, september 2013,) ook kritisch feedback gaf op de vorderingen in de Landsdelen. In maart 2014 beoordeelden wij de uiteindelijke kwaliteit van de Operationele Programma's.

Voorliggend document is de definitieve beoordeling van de Operationele Programma's van maart 2014. Wij schetsen vanaf de volgende pagina het proces dat we samen met de Landsdelen hebben doorlopen tussen december 2012 en maart 2014. In hoofdstuk 2 geven wij de belangrijkste indrukken van de vier Nederlandse Operationele Programma's. Vervolgens bespreken wij in hoofdstuk 3 tot en met hoofdstuk 7 achtereenvolgens de oordelen over de OP's. Elk van deze hoofdstukken wordt voorafgegaan aan een korte managementsamenvatting met daarin het oordeel over het specifieke Operationele Programma. In Hoofdstuk 7 bespreken wij in de noodzaak tot een Strategische Milieubeoordeling.

De belangrijkste conclusie luidt dat de vier Operationele Programma's tussen december 2012 en maart 2014 veel groei hebben laten zien. Zij zijn naar ons oordeel allemaal van voldoende kwaliteit om ter beoordeling in te dienen bij de Europese Commissie.

1. Schets van het proces tussen december 2012 en maart 2014

1.1 De organisatie van de Ex-ante evaluatie

De Ex-ante evaluatie heeft plaatsgevonden onder verantwoordelijkheid van de vier Landsdelen. De evaluatie is tegelijkertijd met het Operationele Programma bij de Europese Commissie ingediend.

Technopolis leidde de Ex-ante evaluatie en was verantwoordelijk voor de ondersteuning aan de Landsdelen voor de beoordeling van alle aspecten van de Operationele Programma's, behalve twee. De Universiteit Twente was verantwoordelijk voor de analyse van de regionale inbedding van het beleid. CE Delft was verantwoordelijk voor de Strategische Milieubeoordeling.

Voor de Ex-ante evaluatie is een Begeleidingscommissie ingesteld. Deze was als volgt samengesteld:

Tabel 1 Samenstelling Begeleidingscommissie Ex-ante evaluatie

Lid	Functie
Prof. Jan Lambooy	Onafhankelijk voorzitter
Henk Raven	Namens het Ministerie van EZ, Secretaris
Luc Hulsman	Namens Landsdeel Noord
Bastiaan de Jonge	Namens Landsdeel Oost
Dominique Ruijters	Namens Landsdeel Zuid
Ruud van Raak	Namens Landsdeel West
Derek Jan Fikkers	Namens Technopolis B.V.
Wieneke Vullings	Namens Technopolis B.V.

De begeleidingscommissie is gedurende de evaluatie in totaal zes keer samen gekomen.

1.2 De combinatie van ondersteuning en beoordeling in de praktijk.

De doelstelling van deze Ex-ante evaluatie is altijd helder geweest. Deze luidde: *'De ex ante evaluatie heeft tot doel om de kwaliteit van de Operationele Programma's te verbeteren. De ex ante evaluatie toetst of de beoogde resultaten en de daarbij horende indicatoren met de uitvoering van het Operationele Programma daadwerkelijk gerealiseerd kunnen worden en of de voorgestelde maatregelen de meest geschikte instrumenten daarvoor zijn.'*¹

Dat betekent dat het proces tussen december 2012 en maart 2014 bestond uit twee onderling sterk verweven activiteiten:

- Ondersteuning aan de Landsdelen bij het opstellen van de Operationele Programma's;
- Beoordeling van de kwaliteit van de Operationele Programma's.

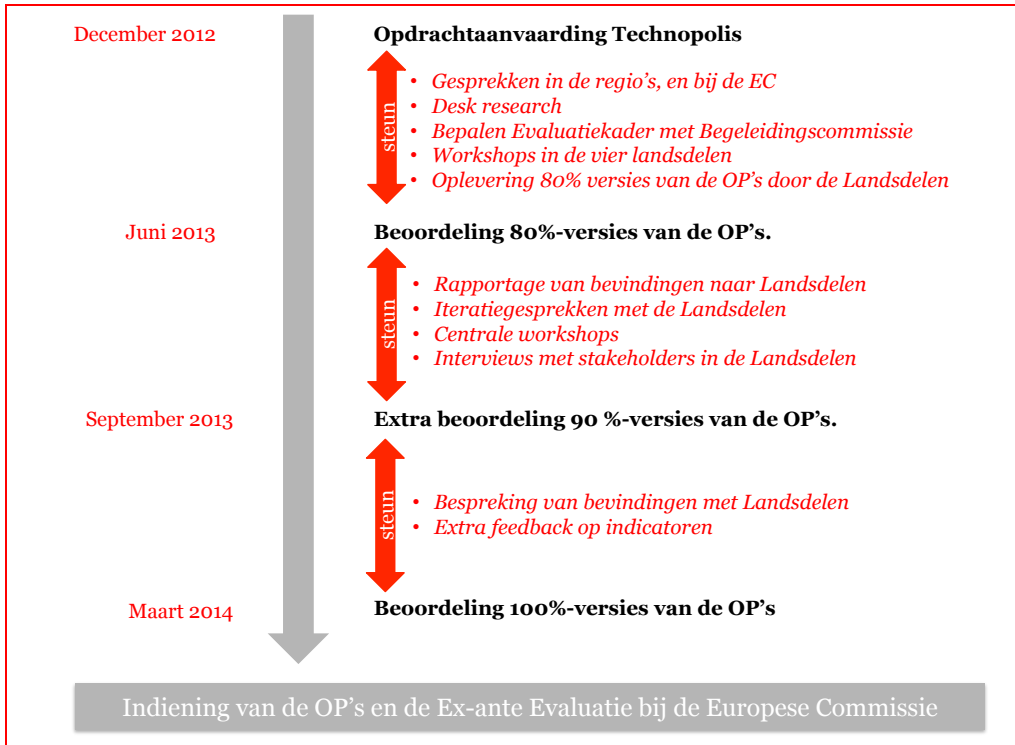
---

¹ Terms of Reference Ministerie van Economische Zaken

Schematisch ziet dit er als volgt uit.

Figuur 1 Het proces van de Ex-ante evaluatie tussen 2012 en 2014

1.3 De activiteiten tussen december 2012 en maart 2014

1.3.1 Fase 1: december 2012 - juni 2013

Belangrijkste activiteiten: verkennende gesprekken in Brussel, in Den Haag en in de Landsdelen, vaststellen Evaluatiekader, diverse workshops in de Landsdelen en de beoordeling van de 80%-versies van de OP's.

De eerste fase van de Ex-ante evaluatie hebben wij gebruikt om de wensen van de opstellers van de Operationele Programma's, de Europese Commissie, en het Ministerie van Economische Zaken te inventariseren. Wij zijn daarbij gezamenlijk op zoek gegaan naar een goede balans van ondersteunen en beoordelen. Ook zijn de regionale *Smart Specialisation Strategieën* (RIS3- strategieën) geanalyseerd.

Een belangrijke activiteit in deze periode was het opstellen van een Evaluatiekader. Dit Evaluatiekader is gebaseerd op de *Guidance Documents* van de Europese Commissie, de relevante verordeningen, en aanvullende wensen van het Ministerie van Economische Zaken, de Europese Commissie, en de opstellers van de Operationele Programma's in de Landsdelen. Het Evaluatiekader is in februari 2013 vastgesteld door de Begeleidingscommissie. Figuur 2 op de volgende pagina legt de functie uit van het Evaluatiekader.

Figuur 2 De rol van het Evaluatiekader in het proces

“De ruggengraat van de Ex-ante evaluatie is het Evaluatiekader. Het dient als een bril waarmee de Technopolis en de Begeleidingsgroep naar de OP's kijken en waarmee de OP's door Technopolis en Begeleidingsgroep worden beoordeeld. Dat geldt voor de vier uitgewerkte eerste concepten van de OP's, maar ook voor de vier definitieve versies van de OP's. Voor de opstellers van de OP's dient het tegelijkertijd als een houvast voor het werk dat zij tussen de vier uitgewerkte eerste concepten van de OP's en de definitieve versies uitvoeren. Het geeft een duidelijk beeld van wat Technopolis en de Begeleidingsgroep verwachten.”

Evaluatiekader Ex-ante evaluatie OP's EFRO 14-20. Februari 2013

Nadat de Landsdelen akkoord waren met het Evaluatiekader hebben wij verschillende workshops georganiseerd voor de mensen die betrokken waren bij het opstellen van de Operationele Programma's. Deze workshops richtten zich op de toepassing van het Evaluatiekader, het gebruik van interventielogica's, en het juiste gebruik van indicatoren. De opkomst op deze workshops was groot. Ook hebben wij op uitnodiging van het Ministerie van EZ voor een groep van plusminus 40 betrokkenen een centrale workshop gegeven over het gebruik van het Evaluatiekader.

Op verzoek van het Landsdeel WEST hebben wij aldaar nog een extra focusgroep georganiseerd waarin wij in twee sessies hebben uitgelegd hoe het landsdeel een consistente interventielogica zou kunnen opzetten. Aan deze focusgroep deden ruim twintig medewerkers van provincies, gemeenten, en onderzoeksinstituten mee.

In mei 2013 leverden de Landsdelen de zogenaamde 80%-versies van hun Operationele Programma's aan het Ministerie van EZ en aan ons op. Deze versies hebben wij begin juni beoordeeld. De belangrijkste conclusies daarvan staan in het onderstaande kader.

Figuur 3 De belangrijkste bevindingen van Technopolis' beoordeling van de 80%-versies van de Operationele Programma's in juni 2013

Kwaliteit van de Interventielogica. De kwaliteit van de interventielogica's is wisselend en schiet enkele gevallen duidelijk tekort. De coherentie is veelal onvoldoende. Er zijn in de afgelopen maanden flinke stappen gemaakt, maar vaak gaan probleemanalyses nog niet gepaard met heldere argumenten en bewijzen. De keuzes voor activiteiten zijn nog vaak vrijblijvend en niet duidelijk verbonden met de onderliggende problemen.

Focus van het programma. Een aantal landsdelen heeft al duidelijk keuzes gemaakt, bijvoorbeeld in doelgroepen, sectoren of maatschappelijke uitdagingen. Maar het wordt de lezer niet duidelijk gemaakt waarom nu juist deze sectoren/ uitdagingen zo belangrijk voor het landsdeel zijn waarom juist hier een euro EFRO-geld het beste besteed is en wat de rol van de stakeholders was bij deze keuzes. De betrokken stakeholders zijn te publiek van karakter.

Onderbouwing van de keuzes voor instrumenten. Het type instrumenten is vaak nog niet uitgewerkt. De eerste aanzet is in een aantal landsdelen gemaakt, maar instrumenten kunnen nog beter gespecificeerd worden.

Monitoring en evaluatie. Een aantal landsdelen heeft een eerste stap gezet. Met name op het gebied van de resultaatindicatoren zijn door hen al goede voorstellen gedaan. Maar tegelijkertijd zien wij dat sommige landsdelen resultaat- en outputindicatoren door elkaar halen en dat het de vraag is of regio's daadwerkelijk meten wat zij zouden willen meten. Dit probleem hangt samen met de beperkt uitgewerkte interventielogica's. Op het gebied van monitoringsprocessen in 2014-2022 moet elk landsdeel nog aan het werk.

Technopolis, Beoordeling van de 80%-versies van de vier OP's (juni 2013)

1.3.2 Fase 2: juni 2013 - september 2013

Belangrijkste activiteiten: feedback naar de Landsdelen, workshops, en een extra beoordeling van de 90%-versies van de OP's

In de eerste maanden na juni 2013 hebben wij veel aandacht besteed aan het bespreken van de beoordelingen van de 80%-versies met de Landsdelen. In alle Landsdelen hebben wij iteratiegesprekken met de opstellers van de Operationele Programma's gevoerd om de feedback te bespreken. Daarnaast hebben wij op informele wijze met de opstellers contact onderhouden over de voortgang en over eventuele knelpunten. In een aantal regio's hebben wij extra gesprekken gevoerd met stakeholders.

De aanvankelijke verwachting was dat de Landsdelen de 100%-versies van hun Operationele Programma's in september 2013 zouden opleveren. Bij een eerste analyse van deze stukken bleek echter al snel dat ze in drie van de vier gevallen niet volledig waren en dat wij ze dus niet gereed achtten voor een 100%-beoordeling. Veelal misten streefwaarden voor outputindicatoren; basiswaarden en streefwaarden voor resultaatindicatoren; interventiecategorieën; financiële plannen per prioriteit en thematische doelstelling; en definitieve prestatiekaders. Ook bevatten de meeste Operationele Programma's disclaimers. Alleen het OP WEST was op dit moment voldoende gevorderd om een 100%-beoordeling te doorstaan.

In september 2013 werd daarom in overleg met de Begeleidingscommissie besloten om in plaats van een 100%-beoordeling op de Operationele Programma's, een beknopte (extra) tussentijdse beoordeling van de Operationele Programma's uit te voeren. De Landsdelen hebben deze beoordeling kunnen gebruiken voor het verder aanscherpen van de programma's.

1.3.3 Fase 3: september 2013 - maart 2014

Belangrijkste activiteiten: feedback naar de Landsdelen, extra contacten over indicatoren met EC en regio, beoordeling van de 100%-versies van de OP's

Na de bespreking van de 90%-versies hebben wij met alle Landsdelen gesproken over de gesignaleerde verbetermogelijkheden. Deze gesprekken waren erop gericht tot snelle oplevering van 100%-versies te komen. Op verzoek van de opstellers en het Ministerie van Economische Zaken hebben wij daarnaast contact gehad met DG REGIO over de indicatoren die de opstellers voornemens waren te hanteren. Samen met DG REGIO hebben wij van alle regio's de vorderingen, in het bijzonder die inzake de indicatoren doorgelopen. De feedback van DG REGIO en de Ex-ante evaluator hebben wij doorgegeven aan de Landsdelen.

In januari 2014 leverden de vier regio's hun Operationele Programma's op ter beoordeling door de Ex-ante evaluator. Deze versies waren allemaal compleet. Op deze versies is het voorliggende oordeel gebaseerd.

1.4 De totstandkoming van voorliggend rapport

Voorliggende Ex-ante evaluatie is in drie stappen tot stand gekomen. De Operationele Programma's die de Landsdelen in januari 2014 opleverden zijn in de eerste twee weken van februari 2014 beoordeeld. Dit leidde medio 2014 tot een eerste concept-versie van de Ex-Ante evaluatie waarop de vier Landsdelen een week commentaar hebben kunnen geven. Deze commentaren zijn door de Ex-ante evaluator verwerkt in een laatste concept-versie die in de eerste week van maart is goedgekeurd door alle leden van de Begeleidingscommissie.

1.5 Leeswijzer

In dit rapport bespreken wij allereerst de algemene bevindingen in de Nederlandse Operationele Programma's. Dat doen wij in het tweede hoofdstuk. In de hoofdstukken drie tot en met zes geven wij voor elk van de landsdelen de gedetailleerde Ex-ante evaluatie. Dat doen wij aan de hand van de volgende structuur:

Figuur 4 Structuur van de Ex-ante evaluatie per Landsdeel

1. Managementsamenvatting
2. Gedetailleerde analyse van de uitwerking van de specifieke doelstellingen
  - a. Coherentie van de interventielogica
  - b. Kwaliteit van de indicatoren
3. Het prestatiekader
4. Consistentie van financiële allocaties
5. Ruimte tot bovenregionale samenwerking
6. Horizontale principes
7. Betrokkenheid van Stakeholders
8. Uitvoering van het Operationele Programma

In het zevende en laatste hoofdstuk beoordelen wij de verplichting tot een Strategische Milieubeoordeling. Bijlage A bevat een samenvatting van alle gebruikte indicatoren in de vier Operationele Programma's.

2. Algemene indrukken van de vier Nederlandse Operationele Programma's

De vier Operationele Programma's zijn naar ons oordeel van voldoende kwaliteit om ter beoordeling in te dienen bij de Europese Commissie.

De Operationele Programma's geven over het algemeen een heldere schets van de **uitdagingen van de Landsdelen**. De Operationele Programma's maken daarbij stuk voor stuk zeer consistent gebruik van de RIS3-strategieën die ze in de afgelopen jaren hebben opgesteld. De programma's sluiten goed aan bij de Europe 2020 doelstellingen en bij nationaal beleid, in het bijzonder het bedrijfslevenbeleid van het Ministerie van Economische Zaken en het recente Energieakkoord.

In alle Nederlandse Operationele Programma's tezamen zijn in totaal twintig specifieke doelstellingen gebruikt. De **noodzaak tot overheidsingrijpen** wordt in de meeste van die twintig specifieke doelstellingen aangetoond. Echter, in een aantal gevallen wordt die noodzaak minder overtuigend aangetoond. Dat is jammer, want de bronnen daarvoor zijn voorradig.

In verreweg de meeste gevallen zijn de **interventiologica's** onder de 20 specifieke doelstellingen van voldoende tot goede kwaliteit. De probleemanalyses per specifieke doelstelling zijn vaak helder. De acties en de doelgroepen onder veel specifieke doelstellingen zijn echter nog vrij breed geformuleerd. Hoewel wellicht onontkoombaar voor langlopende programma's als EFRO 2014-2020, komt het de focus van de Operationele Programma's niet ten goede. In geen van de interventiologica's wordt expliciet rekening gehouden met externe actoren die invloed hebben op het functioneren van het Operationele Programma.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** verschillen tussen de meeste Landsdelen. Alle Operationele Programma's geven aan dat de projecten 'moeten worden gedragen door ondernemers'. Hieraan wordt door de meeste Landsdelen nog weinig handen en voeten gegeven. Wel wordt in alle Operationele Programma's gebruik gemaakt van duidelijke kwaliteitscriteria en onafhankelijke deskundigencommissies. In twee van die vier Operationele Programma's wordt expliciet ingezet op tenders en calls. De twee andere Operationele Programma's maken vooralsnog gebruik van het 'First-Come-First-Serve principe'. Tendens en calls zijn naar ons oordeel een goede manier om projecten onderling te vergelijken en voorstellen meer in onderlinge concurrentie met elkaar te vergelijken.

De kwaliteit van de **outputindicatoren** is in de meeste gevallen voldoende tot goed. De Operationele Programma's lopen regelmatig aan tegen de beperkingen van de gemeenschappelijke outputindicatoren. In veel gevallen slagen zij erin om deze problemen met de programmaspecifieke outputindicatoren op te lossen.

Op de kwaliteit van de **resultaatindicatoren** is in veel gevallen nog wel wat aan te merken. De resultaatindicatoren en streefwaardes hadden in een aantal gevallen beter gekund. Tegelijkertijd realiseren wij ons dat de Landsdelen hier moeten roeien met de riemen die zij hebben. Dat merkten wij bij zowel het beleid onder prioriteitsas 1 als onder prioriteitsas 4. Ter illustratie het onderstaande.

Het ligt voor de hand om voor prioriteitsas 1 gebruik te maken van CIS data. Maar deze data hebben hun beperkingen voor de Nederlandse Operationele Programma's, bijvoorbeeld:

- i) de beperkte bruikbaarheid van de data om topsectoren, crossovers, en maatschappelijke uitdagingen te dekken;
- ii) verschillen tussen het type ondernemingen waarop de CIS zich richt (alles met meer dan 10 werknemers), en het type ondernemingen waarop de OP's zich richten (alleen MKB, vaak relatief jong en dus klein);

- iii) de beperkte responsiviteit op het beleid door een kleine steekproefneming door het CBS;

Ook voor prioriteitsas 4 hebben wij samen met de Landsdelen gemerkt dat, alhoewel de 'ideale resultaatindicator' vaak makkelijk vast te stellen is, de data hierop vaak niet voorradig zijn.

De Landsdelen hebben in veel gevallen geprobeerd de bovenstaande knelpunten te omzeilen. Maar zij betogen terecht dat het niet proportioneel is om voor relatief kleine programma's grote **monitoringsystemen** op te zetten die de tekortkomingen van de momenteel beschikbare data zouden kunnen verhelpen.

De **prestatiekaders** in de Operationele Programma's bevatten de outputindicatoren die de voortgang van elk van de prioriteiten naar mening van de Landsdelen het beste weten te dekken. Deze indicatoren zijn door de Landsdelen voorzien van uitgangswaardes, streefwaardes voor 2018 en streefwaardes voor 2023. Ons oordeel is dat over het algemeen de juiste indicatoren zijn gekozen voor de prestatiekaders. De gekozen mijlpalen dekken de kardinale informatie over de voortgang in de prioriteiten. De mijlpalen zijn bovendien realistisch en ambitieus.

Over de **betrokkenheid van de stakeholders** bij de totstandkoming van de meeste Operationele Programma's zijn wij kritisch. De meeste opstellers hebben tijdens het schrijfproces contact gehad met mede-overheden, en met kennisinstellingen. Ook is er in de Landsdelen contact geweest met zogenaamde intermediaire organisaties als de Kamer van Koophandel en clusterorganisaties. In de meeste Landsdelen is het contact met de doelgroep van het programma, MKB-ondernemingen, echter beperkt geweest. Een aantal Landsdelen wijst erop dat de inbreng van MKB-ondernemingen al is gevraagd in de RIS3.

Wij zien de **uitvoering van de programma's** in de komend programmaperiode positief tegemoet. De individuele Operationele Programma's garanderen voldoende human capital en administratieve capaciteiten van het management van de programma's. Momenteel worden de Evaluatieplannen voor de Operationele Programma's opgesteld. Wanneer dat gedaan is verwachte wij dat de Landsdelen beschikken over monitorings- en evaluatiesystemen van voldoende kwaliteit.

Ons is tot slot gevraagd om te oordelen of een de Strategische Milieubeoordeling voor de goedkeuring van de Operationele Plannen nodig zou zijn. Op grond van de Richtlijn Strategische Milieubeoordeling (2001/42/EC), zijn Lidstaten verplicht om voor bepaalde plannen of programma's een Strategische Milieubeoordeling uit te voeren. De plannen en programma's waarvoor deze plicht geldt zijn de bijlage van deze richtlijn en de Richtlijn milieu effectbeoordeling (2011/92/EC) opgenomen. De OP's hebben tot doel ontwikkelingen en activiteiten te stimuleren, maar richten zich niet concreet op het realiseren van projecten en het toekennen van vergunning daarvoor, zoals bedoeld in de SMB richtlijn. Geen van de operationele programma's vormt het kader voor de toekenning van toekomstige vergunningen. Dit betekent dat de OP's niet vallen onder de in Richtlijn Strategische Milieubeoordeling (2011/43/EEG) bedoelde plannen en programma's. **Dit betekent dat er geen verplichting bestaat om een Strategische Milieubeoordeling op de Operationele Programma's uit te voeren.**

3. De Ex-ante evaluatie van het OP WEST

De Ex-ante evaluatie van het OP WEST is gebaseerd op de 100%-versie van 17 januari 2014 en op de daarbij door opstellers verstrekte erratalijst.

3.1 Managementsamenvatting

3.1.1 Sterke punten van het OP WEST

Het OP WEST naar ons oordeel van voldoende kwaliteit om ter beoordeling in te dienen bij de Europese Commissie. Het start met een heldere schets van de brede agenda van de strategie. Met haar Operationele Programma wil het Landsdeel de aansluiting bij de Europese topregio's realiseren. Het Landsdeel is daarmee helder in haar ambities. Het is zich er bovendien van bewust dat de EFRO middelen daarvoor niet toereikend zijn en dat er dus een scherpe keuze gemaakt zal moeten worden waar deze middelen specifiek voor worden ingezet.

De brede ambities worden over het algemeen goed vertaald in een werkbaar Operationeel Programma. Met name in de introducties wordt de context van het OP WEST goed geschetst en wordt argumentatie helder uitgelegd. Het OP WEST maakt bovendien goed gebruik van de beschikbare ruimte om gemaakte keuzes te onderbouwen. Wel blijft hier vaak een analyse van de onderliggende problemen achterwege en is de bewijsvoering her en der niet heel sterk onderbouwd. Dit is met name het geval bij de geïntegreerde territoriale ontwikkeling (GTI's).

Positief is dat er veel concrete voorbeelden van activiteiten worden genoemd, en dat doelen, doelgroepen en instrumenten per doelstelling expliciet worden benoemd. Het OP WEST kiest binnen de innovatiedoelstellingen qua thematische en sectorale focus met name voor de cross-overs tussen de 9 topsectoren. Dit reflecteert een duidelijk bewustzijn van de krachtige en gediversifieerde economie die het landsdeel West herbergt.

3.1.2 Aansluiting bij de RIS3

De RIS3 is niet relevant voor alle onderdelen van het OP WEST.² De RIS3 is primair relevant voor de specifieke doelstellingen 1B1 tot en met 4C4. Het OP WEST sluit op die delen goed aan bij de RIS3 van West-Nederland. Positief is ook dat de in de RIS3-strategie beoogde verbeteringspunten als prioriteiten voor As 1 gebruikt worden.

Het OP WEST baseert veel van haar keuzes op een consistente en duidelijke wijze op de specifieke kansen en bedreigingen voor het Landsdeel. Zo is bijvoorbeeld de keuze voor de inzet op warmtenetten zeer goed ingebed in de regionale sterktes en zwaktes. Ook is de aansluiting met ander regionaal beleid over het algemeen goed omschreven, en wordt een groot deel van het OP WEST helder en consistent gepositioneerd ten opzichte van aanpalend regionaal beleid.

---

² Dat is omdat het OP WEST in Nederland de GTI-verplichting op zich neemt. Over de GTI's in WEST is naar aanleiding van de extra beoordeling van de 90%-versies in november extra contact geweest tussen de ex-ante evaluatoren en de opstellers.

3.1.3 Mogelijkheden tot verbetering

De inhoudelijke coherentie tussen doelstellingen en activiteiten is, in combinatie met de probleemanalyse en gekozen focus niet altijd optimaal. Hierdoor ontstaat soms (bijvoorbeeld bij de doelstelling vergroten investeringsvermogen voor innovatie in het MKB) een onduidelijk beeld wat het in OP WEST in de praktijk gaat ondersteunen (en wat niet) en hoe dit past binnen de focus en strategie van het programma. In combinatie met de vele betrokken publieke stakeholders en de beperkte beschikbare budgetten ontstaat het risico van een versnipperde inzet van middelen.

De onderbouwing van de uitdagingen, de ambities en de activiteiten onder de specifieke doelstellingen 8B5 en 9B6 (GTI) is matig. Deze is ook niet substantieel verbeterd sinds de versie van september 2013, ondanks contact hierover tussen de ex-ante evaluator en de opstellers in september 2013 en november 2013. De GTI-plannen missen hierdoor overtuigingskracht. Ook valt op dat de GTI-doelstellingen slechts zeer beperkt worden gepositioneerd ten opzichte van de overige doelstellingen. Hoewel dit geen vereiste is, had het kunnen bijdragen aan de coherentie en de slagkracht van het OP als geheel.

3.2 Gedetailleerde analyse van de uitwerking van de zes specifieke doelstellingen

3.2.1 Specifieke Doelstelling 1B1: Het stimuleren van de ontwikkeling van (met name internationaal) vermarktbaar producten en diensten.

3.2.1.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak tot overheidsingrijpen** wordt voldoende onderbouwd. De probleemanalyse van het OP WEST binnen de valorisatie-doelstelling vertrekt vanuit de constatering dat er:

1. een excellente kennisinfrastructuur is, maar dat;
2. de investeringen door bedrijven (en met name het bestaande MKB) in onderzoek en ontwikkeling achterblijven.

Beide constateringen worden in beginsel duidelijk onderbouwd met verwijzingen naar eerdere studies en relevante indicatoren. Uit de Valorisatieagenda 2009-2013 blijkt tevens dat er onvoldoende samenwerking is tussen het MKB en de kennisinstellingen. De conclusie die hieruit wordt getrokken om daarom in te zetten op valorisatie van kennis door het MKB, is derhalve sterk onderbouwd. De achterliggende problematiek waarom deze valorisatie door samenwerking op dit moment nog niet optimaal functioneert wordt beschreven op p. 6 van het OP WEST en wijst vooral naar de cultuurverschillen, onbekendheid en aanwezige drempels. De noodzaak tot overheidsingrijpen lijkt in beginsel dus goed onderbouwd te worden. Hoewel deze factoren ongetwijfeld de valorisatie van kennis remmen, is minder goed onderbouwd met concrete bewijzen hoe nijpend deze problemen precies zijn. Verder zijn de knelpunten op p. 4 reeds geïdentificeerd in 2008 (Valorisatieagenda 2009-2013). In de afgelopen zes jaar is juist op dit vlak erg veel gebeurd. Dit wordt in de afweging niet betrokken.

De **interne coherentie van de interventielogica** is voldoende. In de probleemanalyse wordt duidelijk aangegeven dat achterblijvende samenwerking tussen MKB (onderling) en kennisinstellingen een belangrijke reden is voor het achterblijven van de vermarktning van nieuwe producten en diensten. De doelstelling sluit in grote lijnen aan bij de probleemanalyse en ambities van het OP WEST.

De doelstelling is echter wel erg algemeen geformuleerd, en in termen van inspanningen ('stimuleren van...') terwijl doelstellingen in de vorm van beoogde resultaten meer voor de hand had gelegen. Hierbij had ook aandacht voor het samenwerkingselement niet misstaan. Het internationale element maakt het meten van de mate van bereiking van de doelstelling lastig. De drie groepen acties op p. 19-21 brengen wel een goede en een sterke onderverdeling aan van de gedachten achter het bevorderen van valorisatie.

De **doelgroepen van deze specifieke doelstelling** worden duidelijk geïdentificeerd: dit zijn de crossovers binnen de topsectoren of technologieën uit externe niches die vernieuwend worden toegepast binnen een topsector. Hierbij wordt extra aandacht gegeven aan innovaties die bijdragen aan maatschappelijke uitdagingen. De keuze voor cross-over tussen topsectoren is duidelijk en goed onderbouwd, al zal het in de praktijk een interessante uitdaging kunnen worden om dit adequaat te operationaliseren. De keuze voor een focus op het MKB is helder en duidelijk gemotiveerd. De afbakening van de innovatieketen is ook duidelijk.

Er worden geen **externe factoren** geïdentificeerd die eventueel invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn helder en duidelijk omschreven. Wel zijn zij tamelijk algemeen. Positief is de brede selectie van experts voor de inhoudelijke beoordeling uit de verschillende groepen stakeholders. De keuze voor 'first-come, first-serve' is niet onderbouwd. Het OP WEST maakt niet duidelijk waarom juist deze strategie is gekozen.

Het **type interventies voor deze specifieke doelstelling** is duidelijk onderbouwd per activiteit. OP WEST kiest onder specifieke doelstelling 1B1 voor een voldoende breed scala aan mogelijke interventies (p. 20-21). Hoewel niet expliciet onderbouwd, lijkt de keuze om geen gebruik te maken van 'complexere' financiële instrumenten zoals deelnemingen gezien het type activiteiten logisch.

3.2.1.2 Kwaliteit van de indicatoren

De **gemeenschappelijke outputindicatoren** zijn voldoende relevant en duidelijk. Het OP WEST heeft gekozen voor twee gemeenschappelijke outputindicatoren onder onderdeel 1B. In Bijlage A van deze Ex-Ante evaluatie zijn deze gegeven onder #9 en #12. Deze indicatoren zijn duidelijk en in principe relevant, maar wel zeer generiek. Dit kan, maar zal het in de toekomst lastiger maken om het succes van de gekozen interventielogica te meten en te evalueren. Inhoudelijk gezien zou het logisch zijn om een outputindicator per actielijn op te nemen. Een zinvolle toevoeging als indicator zou de uitsplitsing in het aantal ondersteunde bedrijven met *grants* en *non-grants* zijn, om een onderscheid te kunnen maken tussen de 'flankerende' activiteiten en direct ondersteunde bedrijven.

Het OP WEST kiest niet voor **programmaspecifieke outputindicatoren**.

De **streefwaarden van de outputindicatoren** zijn realistisch.

De **resultaatindicatoren** zijn methodologisch voldoende responsief. De resultaatindicatoren onder de specifieke doelstellingen 1B-1 en 1B2 luiden: 'aantal MKB bedrijven dat innoveert (verhoogt aandeel in de omzet van nieuwe en vernieuwde producten en diensten)', en 'beschikbaar vermogen voor innovatie in het MKB'. Wij gaan ervan uit dat de eerste indicator vooral slaat op de specifieke doelstelling 1B-1. Deze indicator is voldoende responsief en op grote lijnen in orde. Een indicator die het aandeel van innovatieve producten en diensten in de totale omzet meet lijkt beter bij het beoogde resultaat (meer vermarktbare producten en diensten, zoals gedefinieerd in specifieke doelstelling) aan te sluiten.

De **uitgangswaarde van de resultaatindicator** is uit betrouwbare bronnen verworven. Het is daarmee een realistische waarde.

Het is goed dat de **streefwaarde van de resultaatindicator** uitgebreid wordt onderbouwd, maar een groot gemis is dat de huidige trend van het aantal bedrijven en het innovatievermogen van deze MKB-ondernemingen niet zijn verwerkt in de doelstelling, waardoor het onduidelijk is van welke additionele kracht van het OP WEST de opstellers zijn uitgegaan. Hiermee is het ook lastig te beoordelen of de streefwaarde realistisch is.

3.2.2 Specifieke Doelstelling 1B2: Vergroten van het investeringsvermogen voor innovatie in het MKB.

3.2.2.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak van overheidsingrijpen** wordt goed onderbouwd aan de hand van recente bronnen. In de probleemanalyse (p.7) laat het OP WEST duidelijk zien dat het innovatieve MKB in de regio een probleem heeft met de toegang tot kapitaal. Deze constatering is goed onderbouwd aan de hand van verschillende bronnen. Er wordt geconcludeerd dat de overheid een belangrijke rol kan spelen om kapitaal te verschaffen als hefboom voor private investeringen. Deze conclusie is inhoudelijk juist (dat kan inderdaad), maar de noodzaak om als overheid ook *zelf* kapitaal te verschaffen is daarmee nog niet aangetoond. Dit komt met name omdat de onderliggende problematiek (gaat het om toegang of beschikbaarheid) hier nog vrij beperkt wordt uitgediept in afwachting van het kapitaalmarktonderzoek.

De **interne coherentie van de interventielogica** van het programma is van voldoende niveau. De specifieke doelstelling sluit goed aan op de probleemanalyse. Verwarrend is wel dat de verdere beschrijving van de specifieke doelstelling op p. 18 en de resultaatindicator zich weer enkel op de aanbodkant richten van het kapitaalprobleem, en het toegangselement buiten beschouwing blijft.

De doelstelling wordt vertaald in vier actielijnen: a) toeleiding naar kapitaal, b) financiering voor innovatieve technologische ontwikkelingen, c) proof of concept financiering, d) innovatiefinanciering. De acties onder activiteit a) sluiten duidelijk goed aan bij het verbeteren van de toeleiding aan de vraagkant van de financiering. Actielijnen b en c zijn helaas minder duidelijk, overlappen elkaar regelmatig en zijn her en der inconsistent. Zo lijkt bijvoorbeeld lijn b) gericht op het ondersteunen van interne adoptie van elders ontwikkelde innovaties in het MKB, maar wordt ook het zelf ontwikkelen van nieuwe producten en diensten genoemd en verhogen van private R&D-uitgaven. Lijn c) betreft proof-of-concept, maar wordt ook gebruikt voor ondersteuning van ontwikkeling van producten en diensten in het MKB (deels zelfde als b). Maar vooral opvallend is dat het OP kiest voor investeren in R&D-activiteiten in een zeer vroeg stadium (TRL 2). Dit sluit weer minder aan bij de algemene doelstelling van valorisatie. Een duidelijk overzicht van de verschillende uitdagingen op de verschillende momenten in de 'innovatieketen', daarop volgend de onderverdeling in actielijnen, zou de coherentie van probleemanalyse en de activiteiten sterk hebben kunnen verbeteren.

De **doelgroepen van deze specifieke doelstelling** worden duidelijk geïdentificeerd. De doelgroep onder specifieke doelstelling 1B2 is het startend en doorgroeïend innovatief MKB. Dit is een duidelijke keuze, hoewel de operationalisering van 'innovatief' nog wel enige interpretatie toestaat. Het OP WEST zou moeten voorkomen dat MKB-ondernemingen zonder een reeds bewezen innovatie 'track record' buiten de doelgroep vallen, aangezien juist hier veel van de potentiële innovaties te verwachten zijn. Het valt op dat voor deze doelstelling niet de focus op cross-overs wordt behouden die binnen de valorisatiedoelstelling wel werd gekozen, en wordt hierbij verbreed naar de topsectoren in het geheel.

Er worden geen **externe factoren** geïdentificeerd die eventueel invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn helder en duidelijk omschreven. Wel zijn zij tamelijk algemeen. Positief is de brede selectie van experts voor de inhoudelijke beoordeling uit de verschillende groepen stakeholders. De keuze voor 'first-come, first-serve' is matig onderbouwd. Het OP WEST maakt niet duidelijk waarom juist deze strategie een optimale kwaliteit van projecten zal garanderen. Het risico is immers groter dat de activiteiten met name ten gunste zullen komen van goed partijen ('usual suspects'), terwijl juist het juist een doel van dit OP is om MKB'ers die nog slecht zijn geïntegreerd in het innovatiesysteem te bereiken.

Het **type interventies voor deze specifieke doelstelling** is duidelijk. Onder specifieke doelstelling 1B2 van het OP WEST is het uitdrukkelijke bedoeling om financiële instrumenten (leningen, garanties, deelnemingen) in te zetten. Op p. 25 wordt deze keuze niet onderbouwd, maar in eerdere omschrijvingen wel.

3.2.2.2 Kwaliteit van de indicatoren

Het OP WEST heeft gekozen voor twee **gemeenschappelijke outputindicatoren** onder onderdeel 1B. In de Bijlage van deze Ex-Ante evaluatie zijn deze gegeven onder #9 en #12. Deze indicatoren zijn duidelijk en in principe relevant, maar wel zeer generiek. Dit kan, maar zal het in de toekomst lastiger maken om het succes van de gekozen interventielogica te meten en evalueren. Inhoudelijk gezien zou het logisch zijn om een outputindicator per actielijn op te nemen. Een opvallende missende indicator is de uitsplitsing in het aantal ondersteunde bedrijven met *grants* en met *non-grants*. Doordat de outputindicatoren zo algemeen blijven is weinig te zeggen over de aansluiting naar de resultaatindicator.

Het OP WEST kiest niet voor **programmaspecifieke outputindicatoren**.

De **streefwaarden van de outputindicatoren** in 1B zijn realistisch.

De **resultaatindicatoren** zijn methodologisch niet erg responsief. De resultaatindicatoren onder de specifieke doelstellingen 1B-1 en 1B-2 luiden: 'aantal MKB bedrijven dat innoveert (verhoogt aandeel in de omzet van nieuwe en vernieuwde producten en diensten)', en 'beschikbaar vermogen voor innovatie in het MKB'. Wij gaan ervan uit dat de tweede indicator vooral slaat op de specifieke doelstelling 1B-2. De resultaatindicator is weinig responsief op het OP WEST. Daarvoor is de indicator te conjunctuurgevoelig.

Gegeven de beschikbare bronnen, lijkt **uitgangswaarde van de resultaatindicator** onder 1B-2 ons realistisch.

De **streefwaarde** voor de resultaatindicator is niet realistisch en niet ambitieus. Een toename van 8% beschikbaar kapitaal over 7 jaar blijft zelfs ver onder de te verwachten inflatie. Daarnaast is de berekening uitgegaan van de directe bijdrage van EFRO en directe gerealiseerde private bijdrages, terwijl de activiteiten ook (als het goed is) allerlei indirecte positieve spill-over effecten zullen hebben.

3.2.3 Specifieke Doelstelling 4A-3: Het bevorderen van de toepassing van duurzame energieopwekking en toepassing van restwarmte, en het gebruik van biomassa als hernieuwbare vorm van energie.

3.2.3.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak voor overheidsingrijpen** op deze specifieke doelstelling wordt goed onderbouwd. De probleemanalyse brengt helder in kaart dat het Landsdeel nog flinke uitdagingen heeft op het gebied van een ontwikkeling naar een koolstofarme economie, maar dat er tevens reeds veel kennis aanwezig is. De keuze voor slimme uitrol wordt goed onderbouwd vanuit de regio-specifieke situatie in West, waar een groot potentieel is voor vraagbundeling. Ook de keuzes voor biomassa is ingebed in de regionale sterkte- en zwakteanalyse, en sluit over het algemeen goed aan bij nationaal beleid (met name het Energieakkoord). De noodzaak voor additioneel overheidsingrijpen wordt goed beargumenteerd (p. 9). Wel ontbreken hier de (landsdeelspecifieke) ‘feiten en cijfers’ die de conclusies onderbouwen.

De **interne coherentie van de interventielogica** onder deze specifieke doelstelling is goed. De doelstelling sluit inhoudelijk op grote lijnen goed aan met de algemene ambitie van het OP WEST en de probleemanalyse, maar is niet geheel SMART geformuleerd. Immers, door in termen van ‘bevorderen’ te spreken is het doel niet specifiek of meetbaar. Bovendien is het inputgericht en niet resultaatgericht. De specifieke doelstelling 4A-3 kent één actielijn die zich met name richt op het financieel ondersteunen van de onrendabele top van ‘slimme’ uitrol projecten, en het faciliteren van vraagbundeling door het beschikbaar stellen van ‘procesgeld’. Opmerkelijk is dat het OP West een expliciet andere definitie kiest voor slimme uitrol dan de overige landsdelen. Bij de overige landsdelen heeft slimme uitrol te maken met grootschalige demonstratieprojecten, waarbij nog een ontwikkelings/test-aspect bij komt kijken. Bij West betekent slimme uitrol het bundelen van vraag en daarmee vraag en aanbod bij elkaar brengen. Dat is een goede zaak.

De **doelgroepen van deze specifieke doelstelling** zijn duidelijk omschreven, maar wel zo breed dat elke mogelijke partij in aanmerking kan komen voor financiering.

Er worden geen **externe factoren** geïdentificeerd die eventueel invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn helder en duidelijk omschreven. Wel zijn zij zeer algemeen. Positief is de brede selectie van experts voor de inhoudelijke beoordeling uit de verschillende groepen stakeholders. De keuze voor ‘first-come, first-serve’ is echter niet onderbouwd en lijkt niet een optimale kwaliteit van projecten te kunnen garanderen. Ook is hiermee het risico groter dat de activiteiten met name ten gunste zullen komen van goed ingevoerde partijen (‘usual suspects’).

De **type interventies voor deze specifieke doelstelling** zijn breed gedefinieerd: subsidies, leningen, participaties en garanties. Dit sluit echter goed aan bij de beoogde activiteiten. Het is op dit moment nog onduidelijk hoe de verhouding tussen subsidies en andere financiële instrumenten vorm zal krijgen. Dit zal nader worden ingevuld na het kapitaalmarktonderzoek (conform verordening). Bij het financieren van een onrendabele top ligt een revolverend fonds niet voor de hand. Zeker niet als reeds zal worden samengewerkt met andere (nationale) fondsen. Het OP WEST maakt onder prioriteitsas 4 nog een voorbehoud inzake majeure projecten. Men stelt dat de kosten van uitrolprojecten met financieringstekorten de limietgrenzen kunnen overschrijden. De beoordeling daarvan valt noodzakelijkerwijs buiten het bereik van deze Ex-ante evaluatie.

3.2.3.2 Kwaliteit van de indicatoren

Het OP WEST kiest niet voor **gemeenschappelijke outputindicatoren** binnen deze doelstelling.

De **specifieke outputindicatoren** zijn grotendeels relevant en duidelijk. Zij zijn gegeven onder #29 t/m #33 van Bijlage A van deze evaluatie. Eén van de specifieke outputindicatoren is het aantal extra beschikbare MW op het gebied van restwarmte. Dit is een relevant en duidelijke indicator, al is het onduidelijk waarom restwarmte hier extra belicht wordt terwijl biomassa niet apart aan de orde komt. Andere indicatoren, zoals het aantal projecten voor procesondersteuning, het aantal projecten gericht op procesondersteuning, of het aantal projecten gericht op infrastructurele investeringen, zijn relevant voor de doelstelling en sluiten aan op de activiteiten. Zij brengen beperkt in kaart wat het bereik is van de activiteiten.

De **streefwaarden van de output indicatoren** zijn realistisch en voldoende ambitieus.

De **resultaatindicator** is methodologisch voldoende responsief. De resultaatindicator onder 4A-3 luidt: 'aandeel duurzame energie in het totale energieverbruik in landsdeel West'. In principe is deze indicator responsief voor de bredere doelstelling van deze investeringsprioriteit. De indicator zou beter geformuleerd kunnen worden in termen van "mate van verandering" (in plaats van als toename van een stijging is geformuleerd, waardoor alleen een versnelling wordt gemeten)meet.

De **uitgangswaarde van de resultaatindicator** is uit betrouwbare bron verworven. Deze is dientengevolge realistisch.

Ook de **streefwaarde voor de resultaatindicator** is realistisch. De streefwaarde indicator sluit nauw aan bij de algemene klimaatdoelstellingen die Nederland zich in internationaal verband heeft gesteld.

3.2.4 Specifieke Doelstelling 4C-4: Energiebesparing en opwekking duurzame energie in de bestaande bouw door middel van het integreren van duurzame energie of hernieuwbare energiebronnen.

3.2.4.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak van overheidsingrijpen** is goed aangetoond. De argumentatie voor ingrijpen is solide. Energiebesparing in de bestaande bouw wordt in de probleemanalyse aangewezen als terrein waar nog veel winst te behalen valt en waar een grote potentie voor impact op reductie van CO₂ te behalen valt, aangezien de bebouwde omgeving 40% van het totale energieverbruik vertegenwoordigt. Op p. 11 wordt verder uitgewerkt welke knelpunten een besparing in de bestaande bouw op dit moment belemmeren. Deze knelpunten zijn ten eerste het gebrek aan vraagbundeling om de benodigde schaal te vinden voor een rendabele exploitatie en ten tweede een tekort aan financiële arrangementen om het zgn. 'split incentive' aan te pakken. Het OP kiest voor de doelgroepen die buiten het Energieakkoord vallen en vindt hiermee een goede complementariteit met het overige beleid.

De identificatie van een rol voor de overheid bij het faciliteren van vraagbundeling past goed binnen de klassieke rol van het goed laten functioneren van markten. Het OP WEST inventariseert niet of er al bestaande 'brokers' zijn, en of er dus een toegevoegde waarde kan zijn voor dit onderdeel van het Operationeel Programma.

De **interne coherentie** van de interventielogica is voldoende. Er mist een kwalificatie die een verandering ten opzichte van de huidige situatie aangeeft. De vertaling naar activiteiten is coherent met de doelstelling en probleemanalyse wanneer we aannemen dat met 'samenwerkingsprojecten' (p. 32) de eerder benoemde vraagbundeling wordt bedoeld.

De **doelgroepen van deze specifieke doelstelling** worden duidelijk geïdentificeerd, maar zijn wel veel breder gedefinieerd dan de resultaatindicator. Dit verschil had verduidelijkt kunnen worden.

Er worden geen **externe factoren** geïdentificeerd die eventueel invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn helder en duidelijk omschreven. Positief is de brede selectie van experts voor de inhoudelijke beoordeling uit de verschillende groepen stakeholders. De keuze voor 'first-come, first-serve' is echter slecht onderbouwd en lijkt niet een optimale kwaliteit van projecten te kunnen garanderen. Ook is hiermee het risico groter dat de activiteiten met name ten gunste zullen komen van goed ingevoerde partijen ('usual suspects').

Het **type interventies voor deze specifieke doelstelling** is ruim voldoende beschreven. De instrumenten sluiten goed aan bij de benoemde activiteiten. Eén van de twee zwaartepunten van de activiteiten is gericht op 'procesgeld' voor vraagbundeling. Hier passen subsidies goed bij. Garanties en leningen kunnen inderdaad goede instrumenten zijn om de financiële opstartkosten van dergelijke investeringen te kunnen 'voorschieten'. Het OP WEST maakt onder prioriteitsas 4 nog een voorbehoud inzake majeure projecten. Men stelt dat de kosten van uitrolprojecten met financieringstekorten de limietgrenzen kunnen overschrijden. De beoordeling daarvan valt noodzakelijkerwijs buiten het bereik van deze Ex-ante evaluatie.

3.2.4.2 Kwaliteit van de indicatoren

De **gemeenschappelijke outputindicator** van het OP WEST op deze specifieke doelstelling is relevant en duidelijk. Het OP WEST gebruikt de **gemeenschappelijke outputindicator** van de totale subsidiabele kosten (#29 in Bijlage A van deze evaluatie).

Ook de **programmaspecifieke outputindicatoren** zijn voldoende relevant en duidelijk, zij het dat ze niet altijd optimaal aansluiten op de te ondernemen activiteiten. Het OP WEST identificeert onder 4C-4 voor een aantal programmaspecifieke outputindicatoren. Deze zijn niet te onderscheiden van de outputindicatoren die voor 4A-3 worden gebruikt. Zij zijn gegeven onder #30 t/m #33 van Bijlage A 1. Eén daarvan is het aantal extra beschikbare MW op het gebied van restwarmte. Dit is een relevante en duidelijke indicator. Al is het onduidelijk waarom restwarmte hier extra belicht wordt terwijl biomassa niet aan de orde komt. Andere indicatoren, zoals het aantal projecten voor procesondersteuning, het aantal projecten gericht op procesondersteuning, of het aantal projecten gericht op infrastructurele investeringen, zijn relevant voor de doelstelling en sluiten aan op de activiteiten. Zij brengen echter beperkt in kaart wat het bereik is van de activiteiten.

De **streefwaarden van de outputindicatoren** zijn realistisch en voldoende ambitieus.

De gebruikte **resultaatindicator** is 'het aantal huishoudens met een hoger energielabel'. Deze indicator is responsief op het beleid. Er zijn enkele kanttekeningen bij te plaatsen: In de formulering van de indicator is sprake van 'toename van een stijging', dit suggereert dat slechts een tijdelijke versnelling in plaats van cumulatieve impact beoogd (en gemeten) wordt. Overigens is de toelichting wel juist omschreven. Ook is het opvallend dat de indicator beperkt is tot huishoudens, terwijl deze afbakening van te voren niet expliciet is gemaakt. Tot slot mist het element van opwekking van duurzame energie in de indicator, hoewel dit wel wordt gedekt door de resultaatindicator onder 4A-3.

De **uitgangswaarde van de resultaatindicator** geldt voor geheel Nederland, en niet voor de regio West specifiek. Het is onduidelijk of dit alsnog kan gebeuren in de toekomst.

Omdat de uitgangswaarden missen, is het niet mogelijk om aan te geven of de **streefwaarde** realistisch is.

3.2.5 Specifieke Doelstelling 8B-5: Koppelen van het toekomstig arbeidspotentieel aan de ontwikkeling van de werkgelegenheid.

3.2.5.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak van overheidsingrijpen** op dit onderdeel van het OP WEST wordt beperkt aangetoond. De probleemanalyse op p. 12 is eerder een opsomming van grootstedelijke problematiek dan een echte analyse van onderliggende knelpunten. Waarom nu juist voor arbeidspotentieel en vestigingsklimaat wordt gekozen, wordt niet onderbouwd. De relatie met ander nationaal en regionaal beleid en de positionering van EFRO ten opzichte hiervan ontbreekt. De afstemming met ESF wordt wel goed besproken. De grootste focus ligt op de verantwoording van de keuze van de vier grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht) voor de GTI. Dit wordt wel adequaat onderbouwd met contextuele cijfers.

Ook wordt niet duidelijk wat exact de rol van de overheid is bij deze problematiek. Op p. 37 wordt bijvoorbeeld juist besproken hoe het onderwijs en bedrijfsleven zelf probleem eigenaar zijn. Hier wordt het probleem met betrekking tot arbeidspotentieel verder gespecificeerd met het uitgangspunt dat 'steeds meer bedrijven hebben problemen met het aantrekken van personeel'. Deze aanname wordt niet gestaafd met feiten of verwijzingen, noch verder gespecificeerd per sector

De **interne coherentie van de interventielogica** is voldoende. Op grote lijnen is de doelstelling in overeenstemming met de geïdentificeerde problemen, al is de doelstelling als een activiteit geformuleerd en niet als een doelstelling. De doelstelling wordt adequaat vertaald naar activiteiten: het gaat hier met name om activiteiten gericht op het 'arbeidsmarktgericht' onderwijs.

De **doelgroepen van deze specifieke doelstelling** zijn duidelijk geïdentificeerd. Op p. 39 wordt genoemd dat de interventies zich richten op 'groeimarkten zoals de ICT- en duurzaamheidssector waar nieuwe bedrijvigheid uitbreiding van werkgelegenheid oplevert, of op een veranderde vraag naar gekwalificeerd personeel, bijvoorbeeld van de bouw naar de installatiebranche'. Minder duidelijk is hoe het gebiedselement wordt ingezet: gaat het dan om onderwijsinstellingen of juist de bedrijfslocaties?

Er worden geen **externe factoren** geïdentificeerd die eventueel invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn nog niet duidelijk. De verantwoordelijkheid voor het beheer van de EFRO-middelen wordt gedelegeerd naar programmabureaus in de vier grote steden. De Verordening biedt duidelijke ruimte daartoe. Er wordt in het OP WEST aangegeven dat na technische beoordeling de EFRO MA als adviserend lid zorg draagt voor het feit dat de adviesraad ook adviseert over de mate van aansluiting met het OP WEST. Gezien het feit dat er niet wordt beschreven hoe de technische beoordeling tot stand komt, en welk gewicht het advies heeft bij projectselectie, zijn er geen garanties dat de activiteiten ook daadwerkelijk zullen bijdragen aan de genoemde uitdagingen.

Het **type interventies voor deze specifieke doelstelling** is duidelijk en goed onderbouwd. Het gebruik van subsidies als instrument is in lijn met de voorgestelde activiteiten.

3.2.5.2 Kwaliteit van de indicatoren

Er zijn onder de specifieke doelstelling 8B-5 geen **gemeenschappelijke outputindicatoren** gebruikt.

De gebruikte **programmaspecifieke outputindicatoren** zijn van wisselende kwaliteit. Het OP WEST gebruikt voor de specifieke doelstelling 8B-5 twee specifieke outputindicatoren. Deze zijn gegeven onder #50 en #51 van Bijlage A van deze evaluatie. De keuze voor kennisinstellingen lijkt niet goed aan te sluiten bij de doelgroep: hier liggen onderwijsinstellingen meer voor de hand. Kennisinstellingen leiden geen middelbare scholieren of MBO'ers op. De tweede indicator, 'aantal bereikt toekomstig arbeidspotentieel' is relevanter en sluit beter aan op de doelstellingen en activiteiten. Wel zou nog duidelijker kunnen worden gespecificeerd wat dat 'bereik' precies inhoudt: valt het ontvangen van een flyer daar bijvoorbeeld ook onder?

Het is beperkt mogelijk te beoordelen of de **streefwaarden van de outputindicatoren** realistisch en ambitieus zijn. Wanneer voor de eerste resultaatindicator de nadruk op onderwijsinstelling zal liggen, dan is de streefwaarde in orde. De tweede streefwaarde is niet te beoordelen. Het OP WEST is daarvoor niet specifiek genoeg over wat 'matchingstrajecten' zijn.

De **resultaatindicator** onder specifieke doelstelling 8B-5 luidt 'toename van het percentage schoolverlaters dat binnen 6 maanden een baan heeft gevonden'. Deze is niet erg responsief op het beleid. Deze indicator is grotendeels conjunctuurafhankelijk. Het OP WEST zal geen meetbare impact hebben op deze resultaatindicator. Technisch is het daarnaast verwarrend dat is gekozen voor een procentuele toename van een percentage, een directe percentage doelstelling had meer voor de hand gelegen.

De **uitgangswaarde van de resultaatindicator** ontbreekt. De beoordeling daarvan is voor de ex-ante evaluator niet mogelijk.

De **streefwaarde van de resultaatindicator** is *ceteris paribus* realistisch en wellicht ook ambitieus, maar doordat de uitgangswaarde is vastgesteld op een jaar met relatief (zeer) hoge werkloosheid is de streefwaarde in de praktijk zeer bescheiden indien het verwacht economisch herstel doorzet.

3.2.6 Specifieke Doelstelling 9b-6: Het verbeteren van het stedelijk vestigingsklimaat, door het leveren van kwalitatief hoogwaardige en toegankelijke werk/bedrijfslocaties.

3.2.6.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak tot overheidsingrijpen** wordt op dit onderdeel van het OP WEST beperkt aangetoond. Er wordt vooral geconstateerd dat vestigingsklimaat belangrijk is voor de ontwikkeling van sociaaleconomisch achterblijvende delen van steden. Een extra interventie gericht op een beter vestigingsklimaat kan volgens het OP er voor zorgen dat de sociale verschillen niet te veel groeien. Het uitgangspunt is dat bedrijvigheid van met name het MKB zorgt voor een leefbaarheid, waardecreatie en toename van arbeidsplaatsen en dat er daarom behoefte is aan hoogwaardige werk/bedrijfslocaties. Hoewel deze redenering in zekere zin logisch is, onderbreekt een onderbouwing met feiten en wordt de problematiek niet verder uitgediept.

De **interne coherentie van de interventielogica** is van voldoende kwaliteit. Wanneer men uitgaat van de conclusies van de probleemanalyse is de doelstelling 'het verbeteren van het stedelijk vestigingsklimaat door het leveren van kwalitatief hoogwaardige en toegankelijke werk/bedrijfslocaties' intern coherent. Ook de omschreven acties op pagina 43 zijn in lijn met deze doelstelling. Wel blijft de uitwerking van het doel om het 'aanwezig fysiek sociaaleconomisch potentieel' nog te summier.

De **doelgroepen van deze specifieke doelstelling** zijn voor een deel duidelijk geïdentificeerd, maar het is niet van alle doelgroepen duidelijk hoe zij aansluiten op de activiteiten. De rol van kennisinstellingen roept hier nog vragen op: wat is daarvan de toegevoegde waarde? Daarnaast lijkt er weinig sprake te zijn van een echte focus: Amsterdam kiest bijvoorbeeld voor 'binnen en buiten de ringzone'. Den Haag kiest juist weer voor de economische kerngebieden, wat weer niet lijkt te stroken met het uitgangspunt om juist de sociaaleconomisch zwakkere gebieden te ondersteunen.

Er zijn geen **externe factoren** geïdentificeerd die het succes van het programma zouden kunnen beïnvloeden. Het feit dat de vastgoedmarkt haar eigen dynamiek heeft die ook deels door dit programma wordt beïnvloed (bijvoorbeeld verdringing van andere gebieden) wordt niet belicht.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn niet gegeven. De verantwoordelijkheid voor het beheer van de EFRO-middelen wordt gedelegeerd aan iedere afzonderlijke stad in een programmabureau. De Verordening biedt duidelijke ruimte daartoe. Het OP WEST geeft aan dat na technische beoordeling de EFRO MA als adviserend lid zorg draagt voor het feit dat de adviesraad ook adviseert over de mate van aansluiting met het OP. Gezien het feit dat er niet wordt beschreven hoe de technische beoordeling tot stand komt, en welk gewicht het advies heeft bij projectselectie, lijkt het niet gegarandeerd dat de activiteiten ook daadwerkelijk in lijn zijn met de in het OP gestelde uitdagingen.

Het **type interventies voor deze specifieke doelstelling** is helder. Het is uitdrukkelijk de bedoeling van het OP WEST om onder binnen onderdeel van het OP een deel van de activiteiten binnen een of meerdere steden via Financial Engineering Instruments (leningen, garanties, deelnemingen) in te zetten. Omdat niet geheel duidelijk is welke rol het OP WEST heeft binnen het geheel van investeringen in het vestigingsklimaat, kan nog niet voldoende worden beoordeeld of het gebruik van subsidies in tegenstelling tot leningen een goede keuze is.

3.2.6.2 Kwaliteit van de indicatoren

Het OP WEST gebruikt onder de specifieke doelstelling 9b-6 geen **gemeenschappelijke outputindicatoren**.

Onder deze specifieke doelstelling wordt een **specifieke outputindicator** gebruikt. Dit is het 'aantal in gebruik genomen (her)ontwikkelde m² werk/bedrijfslocaties'. De specifieke outputindicator is relevant en duidelijk. Positief is bovendien dat deze indicator ook het daadwerkelijke gebruik meet.

De **streefwaarde van de outputindicator** lijkt ambitieus. In totaal zouden vijftien locaties van 15.000 m² in gebruik worden genomen. Deze zouden deels nieuw moeten zijn en deels herontwikkeld moeten zijn. De verhouding tussen die twee is niet duidelijk. Dit is wellicht te herleiden uit de 11 nieuwe locaties die in de resultaatindicator worden genoemd. Het wordt niet expliciet gemaakt in het OP WEST maar een toename van elf en een herontwikkeling van vier ligt voor de hand. De realisatie van de vijftien locaties zal sterk conjunctuurafhankelijk zijn. Temeer daar het CPB in 2012 nog een grote kans voorspelde op 'een structureel hoge leegstand zelfs bij een complete nieuwbouwstop'³

De **resultaatindicator** is methodologisch onvoldoende. Deze is onjuist geformuleerd en past niet binnen de richtlijnen voor een OP daar het een outputindicator betreft (baseline = 0, niet op doelgroepniveau geformuleerd). Dit blijkt ook uit het feit dat de resultaatindicator niet de doelstelling meet (het verbeterde vestigingsklimaat).

---

³ CPB (2012). *Kantorenmarkt in historisch en toekomstig perspectief*.

Doordat de resultaatindicator verkeerd is gekozen kunnen de **uitgangswaarde** en de **streefwaarde** niet beoordeeld worden.

3.3 Het prestatiekader

De in het prestatiekader gekozen indicatoren geven essentiële informatie weer over de voortgang in de prioriteitsas. De prestatie van het Operationele Programma wordt volgens Bijlage II van de Verordening afgemeten aan de hand van mijlpalen die 'rechtstreeks verband houden met de verwezenlijking van de specifieke doelstelling van een prioriteit'. Dit wordt gedaan in het prestatiekader. Het prestatiekader onder prioritaire as 1 bevat drie indicatoren. De indicatoren zijn voldoende. Wel opvallend is dat de waarden van de mijlpalen ultimo 2018 geschat zijn op 30%. Het OP WEST is hierin uniek in Nederland. Andere landsdelen leggen dit percentage lager.

De mijlpalen zijn realistisch. Het inhoudelijke oordeel van de mijlpalen is in orde. Zoals we eerder aangaven zal het aantal van 440 ondersteunde bedrijven leiden tot tamelijk substantiële steun per bedrijven (0,14% van het totale budget). Wanneer wij kijken naar de onderwaarde van de twee eerste indicatoren, dan concluderen wij dat de mijlpalen realistisch zijn.

3.4 Consistentie van financiële allocaties

Voor elke investeringsprioriteit wordt door OP WEST op p. 16 aangegeven hoe groot de financiële allocaties zullen zijn. Deze corresponderen met het belang dat in het OP WEST wordt gehecht aan de doelstellingen.

3.5 Ruimte tot bovenregionale samenwerking

Op verzoek van het Ministerie van Economische Zaken hebben wij ook getoetst in hoeverre de Operationele Programma's expliciet ruimte openen voor bovenregionale samenwerking. Het OP WEST noemt niet de mogelijkheid tot bovenregionale samenwerking in toekomstige acties.

3.6 Horizontale principes

De managementautoriteiten worden geacht zich in de Operationele Programma's te committeren aan een volledige mainstreaming van duurzame ontwikkeling, gelijkheid van mannen en vrouwen, en non-discriminatie. Het OP WEST doet dat in voldoende mate op pagina 107 tot en met 109.

3.7 Betrokkenheid van Stakeholders

De opstellers van het OP WEST hebben geprobeerd om een grote groep stakeholders te betrekken bij de totstandkoming van het Operationele Programma. Zij zijn erin geslaagd om zowel kennisinstellingen, overheden, als kapitaalverstrekkers bij de totstandkoming van het OP WEST te betrekken. Daarnaast zijn de opstellers er ook in geslaagd om een brede groep bedrijven te betrekken bij de totstandkoming van het OP WEST. Het OP WEST maakt op p. 56, 57, en 58 duidelijk waar deze betrokkenheid uit bestond. De betrokkenheid van de stakeholders is substantieel geweest.

Op p. 58 geeft het OP WEST aan hoe de stakeholders betrokken worden in de uitvoering het programma. Hiervoor worden verschillende gremia geïdentificeerd. In een daarvan, het Comité van Toezicht, zullen vertegenwoordigers van de triple helix zitting nemen. Het OP WEST laat de directe vertegenwoordiging van het bedrijfsleven in het Comité van Toezicht betrekkelijk klein. Het bedrijfsleven krijgt wel een expliciete rol in de projectselectie. De expertgroepen kennen naar verwachting een evenwichtige verhouding tussen leden uit het bedrijfsleven en leden uit de onderwijs- en kennisinstellingen.

3.8 Uitvoering van het Operationele Programma

Het OP WEST reserveert 4% van het budget voor Technische Bijstand. Op p. 56 worden de Managementautoriteit, de Certificeringsautoriteit en de Auditautoriteit geïdentificeerd. De Betalingsautoriteit wordt niet geïdentificeerd. De beoordeling daarvan valt dus buiten het bereik van deze Ex-ante evaluatie. Het OP beschrijft op p. 58 en 59 de rol van het Comité van Toezicht, en de rol van de Expertcommissies. Het aantal betrokken partners is met vier provincies, en vier grote steden, aanzienlijk. Het OP WEST stelt terecht dat binnen het programmagebied een grote ervaring is opgedaan tijdens de vorige programmaperiode. Voor de uitvoering van de GTI's wordt gebruik gemaakt van de mogelijkheid van subdelegatie naar de G4-steden. Een analyse van de mate waarin deze in staat zijn om hun onderdelen van het programma te managen, valt buiten het bereik van deze Ex-ante evaluatie. Het OP WEST gebruikt voor de Technische Bijstand twee outputindicatoren: committeringsniveau en realisatieniveau.

Voor monitoring en evaluatie reserveert het OP WEST €379.684. Op p. 56 en 57 wordt globaal aangegeven dat de uitvoerders van het programma van plan zijn om daarbij ook partners te betrekken. Op concrete procedures voor de verzameling van de benodigde data en evaluatiemethoden gaan het OP WEST niet in. Hiervoor wordt een separaat Evaluatieplan geschreven.

Het OP WEST heeft de bestaande databases in zijn afwegingen betrokken. Dit heeft ertoe geleid dat de opstellers op een pragmatische manier gebruik maken van externe data. Dit lijkt ons een proportionele aanpak.

4. De Ex-ante evaluatie van het OP NOORD

De Ex-ante evaluatie van het OP NOORD is gebaseerd op de 100%-versie van 7 januari 2014.

4.1 Managementsamenvatting

4.1.1 Sterke punten van het OP NOORD

Het OP NOORD naar ons oordeel van voldoende kwaliteit om ter beoordeling in te dienen bij de Europese Commissie. Het Operationeel Programma is op verschillende punten verbeterd ten opzichte van eerdere versies. Zo is de coherentie van de interventielogica's beter dan dat in voorgaande versies het geval was. Ook zijn de onderbouwingen van claims van het OP NOORD in een aantal gevallen sterk verbeterd. De uitdagingen waarvoor het landsdeel staat zijn substantieel en worden in het Operationele Programma helder uitgelegd. Het OP NOORD geeft bovendien duidelijk aan hoe het een impact kan hebben op de ontwikkeling van het Landsdeel in de komende jaren.

Het OP NOORD spreekt expliciet niet in termen van topsectoren. Het OP Noord kiest voor een aanpak gericht op vier maatschappelijke uitdagingen. Gegeven de bedrijfspopulatie in Noord-Nederland, is dit een juiste keuze van het Landsdeel geweest. Activiteiten van MKB-ondernemingen binnen de maatschappelijke uitdagingen komen in aanmerking voor financiering. Vervolgens richt het OP zich op de bovenste drie categorieën uit de innovatiepiramide: koplopers, ontwikkelaars, en toepassers. Daarnaast is per specifieke doelstelling een afbakening op basis van TRL's gekozen. Het onderlinge verband tussen de activiteiten in 1A-A; 1A-B; en 1B-C is coherent en elegant opgezet.

4.1.2 Aansluiting bij de RIS3

De aansluiting van het OP NOORD bij de RIS3 is goed op orde. In de keuze voor de uitdagingen heeft de RIS3 een belangrijke rol gespeeld. Het lijkt er echter op dat de RIS3 meer van dienst had kunnen zijn voor de onderliggende analyses, en de identificatie van de sterktes, en de zwaktes van de regio. De link met de RIS3 gaat nu niet dieper dan de identificatie van de aandachtsgebieden: gezondheid, demografie en welzijn; voedselzekerheid, duurzame landbouw en bio-economie; zekere, schone en efficiënte energie; en schone, veilige watervoorziening,. Wanneer de RIS3 een slag dieper ook was gebruikt had deze ook meer empirisch van dienst kunnen zijn bij de identificatie van de instrumenten.

4.1.3 Mogelijkheden tot verbetering

De opstellers doen veel aannames zonder daarvoor in het OP voldoende onderbouwingen te leveren. Zo is een groot deel van het OP NOORD gebaseerd op de aanname dat het MKB in Noord-Nederland minder nieuwe producten op de markt brengt omdat het moeite heeft om 'kennis om te zetten in innovaties' (p. 12). Alternatieve verklaringen zijn echter ook plausibel, bijvoorbeeld vanuit de productiestructuur in Noord-Nederland anders is dan in de rest van Nederland (die daadwerkelijk het geval is), of omdat de exploitatieoverschotten in Noord-Nederland relatief groot zijn ten opzichte van de rest van het land en het MKB dus simpelweg minder behoefte heeft aan innovaties. In het geval dat deze alternatieve verklaringen juist zijn heeft een groot deel van OP NOORD weinig toegevoegde waarde voor de regio.

Soortgelijke issues spelen ook op het gebied van human capital. Hoewel er een aantal goede –kwantitatieve– argumenten zijn voor het inzetten op *human capital*, worden deze argumenten in het Operationeel Programma nog niet gebruikt. En in de kwantitatieve onderbouwing wordt er gesproken over schaarste, krapte, of een mismatch, terwijl slechts informatie over de aanbodzijde gegeven wordt. Uitspraken over tekorten verliezen hun waarde wanneer over de vraag naar arbeid niks wordt gezegd.

4.2 Gedetailleerde analyse van de uitwerking van de zes specifieke doelstellingen

4.2.1 Specifieke doelstelling 1A-A: Versterken van de regionale Human Capital Agenda

4.2.1.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak van overheidsingrijpen** hadden op dit onderdeel beter onderbouwd kunnen worden. In vergelijking met eerdere versies van het Operationele Programma, is de argumentatie om voor deze lijn te kiezen zeer sterk verbeterd. Maar nog steeds slagen de opstellers er onder 1A-A niet in om de het probleem onweerlegbaar te definiëren. Er is sprake van een veronderstelde ‘mismatch’. De opstellers overleggen duidelijke data over het aanbod op de arbeidsmarkt. Maar zolang over de vraag naar arbeid in Noord geen uitspraken worden gedaan, is het onmogelijk om vast te stellen:

- i) Hoe groot het tekort aan *human capital* is, en
- ii) Of dit onderdeel van het programma nodig is.

Wij realiseren ons dat de opstellers een aantal voldoende argumenten hebben voor het inzetten op *human capital*. Het is namelijk evident dat dit aanbod in kwalitatieve zin en in kwantitatieve zin onder doet voor dat in andere delen van het land. Deze argumenten zijn in het Operationele Programma helaas weinig gebruikt. Het gebruik van deze argumenten had het Operationele Programma op dit punt sterker en overtuigender gemaakt.

Wanneer we ervan uitgaan dat dit onderdeel van het programma daadwerkelijk voorziet in een behoefte, dan is de **interne coherentie van de interventielogica** onder deze specifieke doelstelling in orde. Het type acties sluit nauw aan bij het veronderstelde probleem. Wel wordt de focus sterk gelegd op ‘zware acties’, en krijgt de meerwaarde van lichte en minder formele samenwerking tussen bedrijven en onderwijsinstellingen weinig aandacht in de interventielogica.

De **doelgroepen van deze specifieke doelstelling** zijn niet duidelijk geïdentificeerd. Dit onderdeel van het programma richt zich op alle opleidingsniveaus. Ook in termen van begunstigden is er geen afbakening. De enige afbakening zit in de vier gekozen maatschappelijke uitdagingen. Deze afbakening is te ruim, zeker gezien het kleine formaat van dit onderdeel van het programma. Ook zal in de praktijk een dergelijke afbakening niet effectief kunnen zijn.

Er worden geen duidelijke **externe factoren** geïdentificeerd die invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn uniek voor het OP NOORD. Een aantal basale onderdelen van de procedure (eerste beoordeling door Managementautoriteit, criteria op basis waarvan wordt beoordeeld, etc.) worden ook in andere landsdelen gebruikt. Het OP NOORD geeft daarbij expliciet aan dat gebruik wordt gemaakt van calls en voor tenders. Dit is naar ons oordeel een goede manier om projectaanvragen onderling te vergelijken en voorstellen meer in onderlinge concurrentie te brengen.

Het **type interventies** wordt op p. 22 beschreven. Mogelijk worden tijdens de uitvoering van het OP financiële instrumenten ontwikkeld om activiteiten op revolverende basis te ondersteunen. Conform de voorwaarden voert het Landsdeel daarvoor eerst een kapitaalmarktonderzoek uit.

4.2.1.2 Kwaliteit van de indicatoren

De **gemeenschappelijke outputindicatoren** zijn gedeeld met de andere doelstelling onder investeringsprioriteit 1A. In de Bijlage zijn deze gegeven onder #1 t/m #4. Zij zijn relevant en duidelijk.

De **programmaspecifieke outputindicatoren** worden ook gedeeld met de andere doelstelling onder investeringsprioriteit 1A. Zij dekken de activiteiten van het van OP NOORD in voldoende mate.

De **streefwaarden van de output indicatoren** onder deze specifieke doelstelling zijn realistisch en ambitieus.

De **resultaatindicator** onder 1A-A is voldoende responsief. De nadruk op nieuwe samenwerkingen is uit de resultaatindicator weggelaten. Wel stelt de aard van het instrument dat de steekproef die de evaluatoren daartoe moeten nemen vrij groot moet zijn. Dat had kunnen worden ondervangen door de resultaatindicator meer aan te laten sluiten bij de tweede bullet van pagina 22 en binnen dat kader de overzichtelijke groep onderwijsinstellingen te enquêteren.

Er is geen **uitgangswaarde van de resultaatindicator** op deze specifieke doelstelling vastgesteld. De ex-ante evaluator kan niet vaststellen of de uitgangswaarde van resultaatindicator zinvol is.

Ook is er geen **streefwaarde van de resultaatindicator** vastgesteld, anders dan 'groei'. Dat lijkt ons ontoereikend. Het OP NOORD geeft daarnaast geen inhoudelijke verantwoording van deze keuze. Het is voor de ex-ante evaluator dientengevolge nog niet mogelijk om vast te stellen of deze groei realistisch en ambitieus is.

4.2.2 Specifieke doelstelling 1A-B: Stimuleren van de ontwikkeling van toepassingskennis door, met, of in opdracht van het MKB

4.2.2.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak van overheidsingrijpen** wordt op deze specifieke doelstelling door het OP NOORD voldoende aangetoond. In de top van de innovatiepiramide kent Noord-Nederland relatief weinig bedrijven. Dit onderdeel van het OP NOORD tracht daaraan iets te doen.

De **interne coherentie de interventielogica** van dit onderdeel van het OP NOORD is voldoende, maar had op onderdelen eenvoudig beter gekund. Zo is de doelstelling geformuleerd als een activiteit en is deze niet SMART geformuleerd. De acties onder dit deel van het programma zijn niet concreet geformuleerd. Het beoogde resultaat is wel zeer helder omschreven.

De **doelgroep voor deze specifieke doelstelling** is voldoende duidelijk. Er worden typen begunstigden genoemd, maar veel organisaties in Noord-Nederland voldoen aan deze criteria.

Er worden geen duidelijke **externe factoren** geïdentificeerd die invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn uniek voor het OP NOORD. Een aantal basale onderdelen van de procedure (eerste beoordeling door Managementautoriteit, criteria op basis waarvan wordt beoordeeld, etc.) worden ook in andere landsdelen gebruikt. Het OP NOORD geeft expliciet aan dat gebruik wordt gemaakt van calls en voor tenders. Dit is naar ons oordeel een goede manier om projectaanvragen onderling te vergelijken en voorstellen meer in onderlinge concurrentie te brengen.

Het **type interventies voor deze specifieke doelstelling** wordt op p. 23 duidelijk beschreven. Mogelijk worden tijdens de uitvoering van het OP financiële instrumenten ontwikkeld om activiteiten op revolverende basis te ondersteunen. Conform de voorwaarden voert het Landsdeel daarvoor eerst een kapitaalmarktonderzoek uit.

4.2.2.2 Kwaliteit van de indicatoren

De **gemeenschappelijke outputindicatoren** zijn gedeeld met de andere doelstelling onder investeringsprioriteit 1A. In de Bijlage zijn deze gegeven onder #1 t/m #4. Zij zijn relevant en duidelijk.

De **programmaspecifieke outputindicatoren** worden ook gedeeld met de andere doelstelling onder investeringsprioriteit 1A. In de Bijlage zijn deze gegeven onder #1 en #6. Zij dekken de activiteiten van het van OP NOORD in voldoende mate.

De **streefwaarden van de output indicatoren** zijn realistisch en ambitieus.

De **resultaatindicator** onder 1A-B luidt: ‘aandeel bedrijven van het totaal aantal innovatieve bedrijven dat samenwerkt met bedrijven en kennisinstellingen’. Deze is beperkt responsief. De sampling van de CIS data sluit eigenlijk niet optimaal aan op de effecten die het OP NOORD onder 1A-B wil laten zien. De indicator neemt ook het grootbedrijf mee, maar de effecten daarvan zijn beperkt. De CIS neemt daarnaast bedrijven met minder dan 10 medewerkers juist niet mee. Voor het Operationele Programma zullen deze wel van belang zijn.

De **uitgangswaarde van de resultaatindicator** is realistisch. De meting is gedaan door het CBS. is. De uitgangswaarde van 31% is vastgesteld op deze meting (p. 21).

De **streefwaarde van de resultaatindicator** ligt op 35%. Het OP NOORD geeft geen inhoudelijke verantwoording van deze keuze. Het is voor de ex-ante evaluator dientengevolge niet mogelijk om vast te stellen of deze groei realistisch en ambitieus is.

4.2.3 Specifieke doelstelling 1B-C: Stimuleren van innovatie en valorisatie in het MKB (innovatie)

4.2.3.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak van overheidsingrijpen** wordt op dit deel van het Operationele Programma voldoende duidelijk gemaakt. Dat wordt met name gedaan op p. 11 van het OP NOORD. Het OP NOORD impliceert daarnaast een duidelijk verband tussen de specifieke doelstelling 1A-B en 1B-C. Dit doet het Operationele Programma een elegante en heldere manier.

De **interne coherentie van de interventielogica** van dit deel van het OP NOORD is goed. De activiteiten sluiten aan bij de mogelijkheden van de regio en bij de gestelde doelen. De specifieke doelstelling is echter wel als een activiteit geformuleerd, niet als een doelstelling. Onder het kopje ‘doelgroepen’ worden activiteiten genoemd die moeilijk passen in een coherente interventiestrategie.

Een **duidelijke doelgroep** wordt in het OP NOORD niet gedefinieerd in termen van sectoren. Wel wordt een afbakening gemaakt in termen van maatschappelijke uitdagingen, de TRL's, en de innovatiepyramide.

Er worden geen **externe factoren** geïdentificeerd die invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn uniek voor het OP NOORD. Een aantal basale onderdelen van de procedure (eerste beoordeling door Managementautoriteit, criteria op basis waarvan wordt beoordeeld, etc.) worden ook in andere landsdelen gebruikt. Het OP NOORD geeft daarbij expliciet aan dat gebruik wordt gemaakt van calls en voor tenders. Dit is naar ons oordeel een goede manier om projectaanvragen onderling te vergelijken en voorstellen meer in onderlinge concurrentie te brengen.

Het **type interventies voor deze specifieke doelstelling** wordt op p. 27 en p. 28 helder beschreven. Mogelijk worden tijdens de uitvoering van het OP financiële instrumenten ontwikkeld om activiteiten op revolverende basis te ondersteunen.

4.2.3.2 Kwaliteit van de indicatoren

De **gemeenschappelijke outputindicatoren** zijn relevant en duidelijk. Voor de gehele investeringsprioriteit 1B worden een aantal outputindicatoren vastgesteld. Deze zijn in Bijlage A gegeven onder #10, #11, #16, #17, en #18. Zij zijn -op een na- een spiegeling van de outputindicatoren onder 4F.

De **programmaspecifieke outputindicatoren** worden ook gedeeld met de andere doelstelling onder investeringsprioriteit 1B. Zij dekken de activiteiten van het van OP NOORD in voldoende mate. Zij zijn relevant en zij zijn duidelijk.

De **streefwaarden van de output indicatoren** zijn allen realistisch en ambitieus. Zij zijn een goede weergave van de ambities van het Landsdeel.

De **resultaatindicator** onder deze specifieke doelstelling is voldoende responsief. De resultaatindicator onder 1B-C luidt: 'omzetaandeel van nieuwe of vernieuwde producten'. Het is te begrijpen dat de opstellers deze keuze hebben gemaakt.

Deze **uitgangswaarde van de resultaatindicator** is realistisch. De waarde is door het CBS in opdracht van de opstellers vastgesteld. Dat betekent dat de waarde in beginsel betrouwbaar is.

De **streefwaarde** wordt niet uitgebreid onderbouwd, maar lijkt in beginsel niettemin realistisch.

4.2.4 Specifieke doelstelling 4F-D: Stimuleren van de ontwikkeling van toepassingskennis door, met of in opdracht van het MKB

4.2.4.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak tot overheidsingrijpen** op dit onderdeel wordt voldoende aangetoond. Het OP NOORD beroept zich op eerder werk in het landsdeel op dit gebied, en aan de lidstaat specifieke aanbevelingen. Op pagina 8 worden deze initiatieven zijdelings genoemd. Ze worden verder niet uitgewerkt.

De **interne coherentie van de interventielogica** onder deze specifieke doelstelling is voldoende, maar had op onderdelen zeker beter gekund. Net als bij specifieke doelstelling 1A-B is de doelstelling als een activiteit geformuleerd en niet SMART. De acties onder doelstelling 4F-D zijn niet concreet geformuleerd. Zij bevatten abusievelijk een verwijzing naar 1A-B. Het beoogde resultaat is wel zeer helder omschreven.

De **doelgroepen voor deze specifieke doelstelling** worden ruim voldoende duidelijk geformuleerd. Er worden typen begunstigden genoemd, maar veel organisaties in de sector in Noord-Nederland voldoen aan deze criteria.

Er worden geen duidelijke **externe factoren** geïdentificeerd die invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn uniek voor het OP NOORD. Een aantal basale onderdelen van de procedure (eerste beoordeling door Managementautoriteit, criteria op basis waarvan wordt beoordeeld, etc.) worden ook in andere landsdelen gebruikt. Het OP NOORD geeft daarbij expliciet aan dat gebruik wordt gemaakt van calls en voor tenders. Dit is naar ons oordeel een goede manier om projectaanvragen onderling te vergelijken en voorstellen meer in onderlinge concurrentie te brengen.

Het **type interventies voor deze specifieke doelstelling** wordt op p. 38 beschreven. Mogelijk worden tijdens de uitvoering van het OP financiële instrumenten ontwikkeld om activiteiten op revolverende basis te ondersteunen.

4.2.4.2 Kwaliteit van de indicatoren

Voor de gehele investeringsprioriteit 4F worden een aantal **gemeenschappelijke outputindicatoren** vastgesteld. Deze zijn gegeven in de Bijlage van deze Ex-ante evaluatie. Zij zijn -op een na- een spiegeling van de outputindicatoren onder 1B. De indicatoren zijn relevant en duidelijk. Er wordt geen link gelegd met koolstofarme economie. Deze lacune vangt het OP NOORD op middels de specifieke output indicatoren.

De **specifieke outputindicatoren** worden ook gedeeld met de andere doelstelling onder investeringsprioriteit 1B. Zij dekken de activiteiten van het van OP NOORD in voldoende mate. Hier wordt wel een link gelegd met koolstofarme economie.

De **streefwaarden van de outputindicatoren** zijn realistisch en ambitieus.

De **resultaatindicator** onder 4F-D luidt: ‘aandeel bedrijven van het totaal aantal innovatieve bedrijven dat samenwerkt met bedrijven en kennisinstellingen’. Er is dus voor gekozen om de resultaatindicator voor doelstelling 1B-B ook te gebruiken voor koolstofarme innovaties onder doelstelling 4F-D. Dat betekent dat er geen focus is op energie. De resultaatindicator meet niet wat het programma beoogt te realiseren en is daarmee nog niet echt responsief.

Deze **uitgangswaarde van de resultaatindicator** is door het CBS in opdracht van de opstellers vastgesteld. Dat betekent dat de waarde in beginsel realistisch is.

Het is voor de ex-ante evaluator onmogelijk om uitspraken te doen over de mate waarin de **streefwaarde van de resultaatindicator** realistisch is. De indicator ligt daarvoor te ver af van hetgeen gemeten dient te worden.

4.2.5 Specifieke doelstelling 4F-E: Stimuleren van innovatie en valorisatie in het MKB (koolstofarm)

4.2.5.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak tot overheidsingrijpen** op dit onderdeel wordt voldoende aangetoond. Net als bij doelstelling 4F-D beroept het OP NOORD zich op eerder werk dat in het landsdeel op dit gebied is gedaan, en op de lidstaat specifieke aanbevelingen. De al lopende initiatieven worden op pagina 8 kort genoemd, maar in de onderbouwing wordt er verder geen beroep op gedaan.

Specifieke doelstelling 4A-E is de ‘spiegeling’ van specifieke doelstelling 1B-C. Ook hier is de **interne coherentie van de interventielogica** in orde. De activiteiten sluiten aan bij de mogelijkheden van de regio en bij de gestelde doelen. De specifieke doelstelling is niet als een doelstelling geformuleerd, maar als een activiteit. Bovendien worden onder het kopje ‘doelgroepen’ activiteiten genoemd die niet passen in een coherente interventiestrategie.

Een **duidelijke doelgroep** wordt in het OP NOORD niet gedefinieerd in termen van sectoren. Wel wordt een afbakening gemaakt in termen van maatschappelijke uitdagingen, de TRL's, en de innovatiepyramide.

Er worden geen duidelijke **externe factoren** geïdentificeerd die invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn uniek voor het OP NOORD. Een aantal basale onderdelen van de procedure (eerste beoordeling door Managementautoriteit, criteria op basis waarvan wordt beoordeeld, etc.) worden ook in andere landsdelen gebruikt. Het OP NOORD geeft daarbij expliciet aan dat gebruik wordt gemaakt van calls en voor tenderers. Dit is naar ons oordeel een goede manier om projectaanvragen onderling te vergelijken en voorstellen meer in onderlinge concurrentie te brengen.

Het **type interventies voor deze specifieke doelstelling** wordt op p. 39 beschreven. Het gebruik van financiële instrumenten en majeure projecten bespreekt het OP NOORD op p. 42. Mogelijk worden tijdens de uitvoering van het OP financiële instrumenten ontwikkeld om activiteiten op revolverende basis te ondersteunen. Revolverende steun wordt met name voorzien voor ondersteuning van innovatietrajecten in TRL fase 5-7. Bij deze specifieke doelstelling is dat het geval.

4.2.5.2 Kwaliteit van de indicatoren

Voor de gehele investeringsprioriteit 4F worden een aantal **gemeenschappelijke outputindicatoren** vastgesteld. Deze zijn -op één na- een spiegeling van de outputindicatoren onder 1B. Zij zijn relevant en duidelijk.

De **programmaspecifieke outputindicatoren** worden ook gedeeld met de andere doelstelling onder investeringsprioriteit 1B. Zij dekken de activiteiten van het van OP NOORD in voldoende mate. Hier wordt wel een link gelegd met koolstofarme economie.

De streefwaarden van de gemeenschappelijke en de programmaspecifieke output indicatoren zijn realistisch en ambitieus.

De **resultaatindicator** onder 4F-E luidt: ‘omzetaandeel van nieuwe of vernieuwde producten’. Er is dus voor gekozen om de resultaatindicator voor doelstelling 1B-C ook te gebruiken voor koolstofarme innovaties onder doelstelling 4F-E. Dat betekent dat er geen focus is op energie. De resultaatindicator meet niet wat het programma beoogt te realiseren en is dus nog niet echt responsief.

Het is voor de ex-ante evaluator onmogelijk om uitspraken te doen over de mate waarin de **uitgangswaarden van de resultaatindicatoren** realistisch zijn. De indicator ligt daarvoor te ver af van hetgeen gemeten dient te worden.

Om deze reden is het voor de ex-ante evaluator ook onmogelijk om uitspraken te doen over de mate waarin de **streefwaarden van de resultaatindicatoren** realistisch zijn.

4.2.6 Specifieke doelstelling 4F-F: Innovatieve toepassing van producten, diensten, en concepten (slimme uitrol) die bijdragen aan de omslag naar een koolstofarme economie

4.2.6.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak tot overheidsingrijpen** wordt beperkt onderbouwd. Het OP maakt nog niet goed duidelijk waarom juist slimme uitrol het instrument is dat de barrières die voortkomen uit de complexiteit van de markt en de elektriciteit- en gaswet kan aanpakken. De noodzaak tot slimme uitrol zou gebaseerd zijn op de veronderstelling dat bedrijven moeite hebben om de stap te maken naar grootschalige uitrol (p. 13). Het OP stelt dat ‘de huidige elektriciteit- en gaswet complex is en nog niet voor iedere speler op de markt grijpbaar en toepasbaar’ is. In hoeverre slimme uitrol dit probleem oplost wordt niet duidelijk.

De **interne coherentie van de interventielogica** onder 4F-F is afgezien van de beperkte onderbouwing van de noodzaak tot overheidsingrijpen in orde. Voor de investeringsprioriteit wordt een duidelijke koppeling gemaakt tussen de ondersteunde acties, de verwachte outputs en de beoogde resultaten. Er wordt een duidelijke focus gelegd op TRL 8.

De **doelgroepen voor deze specifieke doelstelling** worden niet erg duidelijk gedefinieerd. Er worden typen begunstigden genoemd, maar veel organisaties in Noord-Nederland voldoen aan deze criteria ('het (georganiseerde) bedrijfsleven en kennisinstellingen, maar ook maatschappelijke en intermediaire organisaties en overheden').

Er worden geen duidelijke **externe factoren** geïdentificeerd die invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn uniek voor het OP NOORD. Een aantal basale onderdelen van de procedure (eerste beoordeling door Managementautoriteit, criteria op basis waarvan wordt beoordeeld, etc.) worden ook in andere landsdelen gebruikt. Het OP NOORD geeft daarbij expliciet aan dat gebruik wordt gemaakt van calls en voor tenders. Dit is naar ons oordeel een goede manier om projectaanvragen onderling te vergelijken en voorstellen meer in onderlinge concurrentie te brengen.

Het **type interventies voor deze specifieke doelstelling** wordt op p. 39 beschreven. Het gebruik van financiële instrumenten en majeure projecten bespreekt het OP NOORD op p. 42. Mogelijk worden tijdens de uitvoering van het OP financiële instrumenten ontwikkeld om activiteiten op revolverende basis te ondersteunen. Revolverende steun wordt met name voorzien voor ondersteuning van innovatietrajecten in TRL fase 5-7. Bij deze specifieke doelstelling is dat het geval.

4.2.6.2 Kwaliteit van de indicatoren

Voor de gehele investeringsprioriteit 4F worden een aantal **gemeenschappelijke outputindicatoren** vastgesteld. Deze zijn -op een na- een spiegeling van de outputindicatoren onder 1B. Zij zijn relevant en duidelijk. Niettemin wordt er geen link gelegd met koolstofarme economie. Dat probleem vangt het OP OOST op met de specifieke outputindicator.

De **specifieke outputindicator** voor 4F-F is helder: het aantal nieuwe of verbeterde proeftuinen. Deze dekt goed de activiteiten onder de investeringsprioriteit.

De **streefwaarde van de outputindicatoren** is realistisch. Onder investeringsprioriteit 4F wordt vanuit EFRO €20,7 mln bijgedragen. Een deel daarvan gaat naar de 14 proeftuinen. Dit lijkt in beginsel een realistische streefwaarde.

De **resultaatindicator** onder 4F-F luidt: 'aandeel private investeringen in duurzame energie'. Het is niet duidelijk of het gaat om het aandeel van de private investeringen in de totale investeringen, of het aandeel duurzame investeringen in de totale private investeringen. Zonder die kennis is het moeilijk te bepalen of de resultaatindicator responsief is.

De **uitgangswaarde van de resultaatindicator** wordt vastgesteld op 31%. Dit percentage komt uit de Energy Valley Monitor 2013 (*Energy Delta Institute/EDIaal*). Wij gaan ervan uit dat deze waarde realistisch is. De 31% betreft investeringen in energietransitie, duurzame energie, en energiebesparing ten opzichte van die in conventionele energie. Het gaat voornamelijk om investeringen in windenergie en bio-energie.

Het is voor de ex-ante evaluator echter moeilijk om uitspraken te doen over de mate waarin de **streefwaarde van de resultaatindicator** realistisch en ambitieus is. Daarvoor weten wij te weinig af van de achtergrond van de indicator.

4.3 Het prestatiekader

De prestatie van het Operationele Programma wordt volgens Bijlage II van de Verordening afgemeten aan de hand van intermediaire streefdoelen (mijlpalen) die 'rechtstreeks verband houden met de verwezenlijking van de specifieke doelstelling van een prioriteit'. Dit wordt gedaan in het prestatiekader. Het prestatiekader onder prioritaire as 1 bevat in het OP NOORD drie indicatoren (en dus drie mijlpalen). Het prestatiekader onder prioritaire as 2 bevat exact dezelfde indicatoren en mijlpalen. Met name de tweede indicator van beide prestatiekaders, het aantal samenwerkingsverbanden tussen bedrijven uit verschillende sectoren (crossovers), geeft inzicht in de verwezenlijking van de specifieke doelstellingen onder prioritaire as 1.

De gestelde mijlpalen zijn realistisch voor de review points op 2018, en 2023.

4.4 Consistentie van financiële allocaties

Voor elke prioriteitsas wordt door OP NOORD aangegeven hoe groot de financiële allocaties zullen zijn. Deze corresponderen met het belang dat in het OP NOORD wordt gehecht aan de doelstellingen.

4.5 Ruimte tot bovenregionale samenwerking

Op verzoek van het Ministerie van Economische zaken hebben wij ook getoetst in hoeverre de Operationele Programma's expliciet ruimte openen voor bovenregionale samenwerking. Het OP NOORD laat de ruimte tot bovenregionale samenwerking. Over het hele programma kan tot 10% van de middelen landsdeel- dan wel landsgrensoverschrijdend worden ingezet.

4.6 Horizontale principes

De managementautoriteiten worden geacht zich in de Operationele Programma's te committeren aan een volledige mainstreaming van duurzame ontwikkeling, gelijkheid van mannen en vrouwen, en non-discriminatie. Het OP NOORD doet dat in voldoende mate op pagina 87 en 88.

4.7 Betrokkenheid van Stakeholders

Op pagina 59 beschrijft het OP de betrokkenheid van de partners bij de totstandkoming van het programma. Bij de totstandkoming van het OP NOORD zijn volgens opgave van de opstellers in totaal 70 organisaties betrokken geweest. Hieronder zijn alle hogescholen, een universiteit en veel kennisinstellingen uit het landsdeel. Ook is met veel intermediaire organisaties gesproken. Hoofdstuk 12 van het OP NOORD geeft de indruk dat met een totaal van twaalf MKB ondernemers is gesproken in de totstandkoming van het OP NOORD. Het is de vraag of zo'n beperkte steekproef kan leiden tot een optimaal inzicht in de wensen en de behoeften van MKB ondernemers in Noord Nederland.

Het OP NOORD omschrijft op p. 61 de rol van de ex-ante evaluator bij de totstandkoming van het OP NOORD. Dit is een generieke tekst die door meerdere landsdelen gebruikt wordt en niet het specifieke proces in Noord-Nederland beschrijft.

Het OP NOORD gaat op p. 60 in op de betrokkenheid van de stakeholders in de uitvoering van het programma. Hiervoor worden verschillende gremia geïdentificeerd. In een daarvan, het Comité van Toezicht, zullen vertegenwoordigers van de triple helix zitting nemen. Voor de Expertcommissie zal het OP NOORD een pool met stakeholders opzetten. Concrete maatregelen om te voorzien in duurzame betrokkenheid van de stakeholders worden niet genoemd.

4.8 Uitvoering van het Operationele Programma

De human resources en administratieve capaciteit voor de uitvoering van het OP NOORD zijn goed beschreven. Het OP NOORD reserveert 4% van het budget voor Technische Bijstand. Hieraan gekoppeld zijn vijf outputindicatoren voor Technische Bijstand. Het OP NOORD geeft aan dat streefwaarden daarbij niet van toepassing zijn. Het OP NOORD beschrijft op p. 60 de rol van het Comité van Toezicht, de rol van het Dagelijks Bestuur van het SNN, en de rol van de Expertcommissies. Ook wordt de rol van het Programmasecretariaat op p. 60 verduidelijkt. Het OP NOORD benadrukt terecht dat het SNN ruime ervaring heeft met de uitvoering van operationele programma's en beschikt over de kennis en ervaring die nodig zijn voor het management van het OP NOORD.

Het OP NOORD reserveert €251.000 voor monitoring en evaluatie. Op p. 44 wordt globaal aangegeven dat de uitvoerders van het programma van plan zijn om daarbij ook partners te betrekken. Op concrete procedures voor de verzameling van de benodigde data en evaluatiemethoden gaan het OP NOORD niet in. Hiervoor wordt een separaat Evaluatieplan geschreven.

De OP NOORD heeft bestaande databases in zijn afwegingen betrokken. Dit heeft ertoe geleid dat de opstellers ervoor hebben gekozen om in voorkomende gevallen over te gaan tot eigen dataverzameling.

5. De Ex-ante evaluatie van het OP OOST

De Ex-ante evaluatie van het OP OOST is gebaseerd op de GS-versie van 14 januari 2014.

5.1 Managementsamenvatting

5.1.1 Sterke punten van het OP OOST

Het OP OOST naar ons oordeel van voldoende kwaliteit om ter beoordeling in te dienen bij de Europese Commissie. Het OP OOST is een prettig te lezen Operationeel Programma. De probleemanalyse is betrekkelijk overzichtelijk en sluit aan bij de in de RIS3 gesignaleerde uitdagingen. Het OP OOST is verbeterd ten opzichte van de 80% versie. Men maakt meer gebruik van secundaire bronnen, de claims zijn aanzienlijk beter onderbouwd. De onderbouwing van de uitdagingen op het gebied van de koolstofarme economie op p. 3 zijn helder. De aansluiting bij het Energieakkoord is goed onderbouwd.

5.1.2 Aansluiting bij de RIS3

De aansluiting bij de RIS3 is goed. De RIS3 wordt herhaaldelijk gebruikt als bron van data en informatie. De sectorale afbakening in het OP sluit bovendien zeer expliciet aan bij de RIS3 van Oost Nederland. De in de RIS3 vastgestelde sectoren en de cross-overs worden in het Operationele Programma zeer goed bediend.

5.1.3 Mogelijkheden tot verbetering

Het OP OOST gaat van de vier Nederlandse Operationele Programma's het meest ver in zijn spiegeling van specifieke doelstellingen. Dit betekent dat de acties onder innovatie veel elementen delen met de acties op het gebied van koolstofarme economie. Naar wij van het Landsdeel begrijpen is dit besproken met de Commissie. Als ex ante evaluator signaleren wij echter dat het de kracht van het programma niet per se ten goede komt.

Het OP OOST stelt op p. 2 dat de regio goede uitgangspunten heeft om zich verder te ontwikkelen als een innovatieve concurrerende regio. De argumenten die daarvoor worden gebruikt zijn niet erg overtuigend. Op p. 4 wordt verder ingegaan op de gesignaleerde knelpunten voor innovatie. Het OP OOST geeft aan dat het MKB in de regio investeren in O&O ziet als 'niet noodzakelijk en urgent'. Het OP OOST maakt nog niet duidelijk hoe juist dit fundamentele probleem wordt aangepakt.

Het OP OOST gebruikt indicatoren die over het algemeen niet meten wat het landsdeel probeert te bereiken met het Operationele Programma.

5.2 Gedetailleerde analyse van de uitwerking van de vier specifieke doelstellingen

5.2.1 Specifieke doelstelling 1B-A: Het stimuleren van (verdere) clustervorming en netwerken

5.2.1.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak tot overheidsingrijpen** wordt beperkt onderbouwd op p. 12. Meer specifiek wordt daar gesteld dat MKB en kennisinstellingen in de regio blijkbaar onvoldoende bekend zijn met elkaars kennis en kunde, en dat het MKB moeite heeft met doorontwikkeling naar de markt. De activiteiten onder deze specifieke doelstelling zetten in op '(verdere) clustervorming en netwerken'.

Het OP OOST had duidelijker kunnen maken hoe de regio gebaat is bij deze (verdere) clustervorming en netwerken. Wellicht is de overweging gebaseerd op de aanname dat het MKB het moeilijk vindt om te investeren in netwerken (zie bijvoorbeeld p. 18) en dat netwerken juist voor innovatie van belang zijn (zie bijvoorbeeld p. 23). Voor beide aannames wordt echter geen onderbouwing geleverd. Op die manier maakt het OP zich onnodig kwetsbaar voor kritiek.

De **interne coherentie van de interventielogica** is beperkt uitgewerkt. Het OP OOST stelt dat verdere clustervorming en verdere netwerkvorming zou moeten worden gestimuleerd. Het operationele programma wijst op een stakeholderbijeenkomst waar werd aangegeven dat 'het MKB het lastig vindt om samenwerkingspartners te vinden' (p. 18). De empirische basis van deze aanname is beperkt: bij deze bijeenkomst waren in totaal twee MKB-ondernemingen aanwezig.

Clustervorming zou volgens het OP OOST moeten leiden tot meer innovatiegerichte samenwerking. Men kan echter ook stellen dat clustervorming hetzelfde is als innovatieve samenwerking. De door het OP OOST veronderstelde volgtijdelijke relatie tussen clustervorming enerzijds en samenwerking anderzijds is alleen geldig wanneer onder clustervorming wordt verstaan het van buiten af aanjagen van de vorming van clusters. Dat zou betekenen dat doelstelling 1B-A zich vooral richt op het stimuleren van activiteiten van de zogenaamde 'transferorganisaties'. Op pagina 16 wordt dat bevestigd. Van de activiteiten die deze organisaties zouden gaan uitvoeren worden op p. 18 enkele voorbeelden genoemd, zoals het opzetten van clusters, en het organiseren van informatiebijeenkomsten en kennisdelingsbijeenkomsten. Het OP OOST had beter duidelijk kunnen maken wat dit toevoegt aan de al bestaande maatregelen en wat het innovatieve MKB hier aan gaat hebben.

De **doelgroepen voor deze specifieke doelstelling** worden op p. 16 gedefinieerd. De definitie (MKB-bedrijven in de S3-sectoren en crossovers, relevante triple-helix partners) is breed, maar bruikbaar.

Er worden onder specifieke doelstelling 1B-A geen **externe factoren** geïdentificeerd die invloed kunnen hebben op de causale keten en het realiseren van de specifieke doelstelling.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** onder 1B-A en 1B-B zijn niet uniek, en worden –deels- ook in andere landsdelen gebruikt. Net als andere operationele programma's, vereist het OP OOST dat projecten 'aantoonbaar worden gedragen door ondernemers'. Dit juichen wij toe, alhoewel wij ons ook realiseren dat dit een rekbaar begrip is en wij ons afvragen hoe 'aantoonbaar' in de praktijk zal worden uitgelegd. Het OP OOST maakt nog niet duidelijk hoe het gebruik van het 'first come first serve' principe de kwaliteit van de projecten ten goede gaat komen. Ook is hiermee het risico groter dat de activiteiten met name ten gunste zullen komen van goed ingevoerde partijen ('usual suspects').

Over het **type interventies voor deze specifieke doelstelling** is het OP OOST duidelijk. Op p. 21 wordt aangegeven dat de acties onder 1B-A en 1B-B zich primair lenen voor het gebruik van subsidie-instrumenten. De onderbouwing van deze keuze lijkt voornamelijk toegespitst op specifieke doelstelling 1B-B en gaat niet in op de karakteristieken van 1B-A. Het OP houdt daarnaast nog de mogelijkheid open om in een later stadium alsnog andere financiële instrumenten uit te rollen.

5.2.1.2 Kwaliteit van de indicatoren

Onder 1B-A en 1B-B geeft het OP OOST in totaal vier **gemeenschappelijke outputindicatoren**. Deze worden niet gekoppeld aan specifieke doelstellingen. In Bijlage A van deze evaluatie staan deze weergegeven onder #9 t/m #12. De indicatoren zijn relevant en duidelijk.

Onder deze specifieke doelstellingen geeft het OP OOST ook drie **programmaspecifieke outputindicatoren**. Deze zijn gegeven onder #13 t/m #15 in Bijlage A. Ook deze indicatoren zijn relevant en duidelijk, alhoewel zij nog niet veel zeggen over het daadwerkelijke bereik van de maatregelen.

De **streefwaarden van de outputindicatoren** zijn grotendeels realistisch en ambitieus. Enkele streefwaarden lijken in een regio als Oost-Nederland echter minder duidelijk: Het OP richt zich expliciet op het realiseren van 80 business cases. Deze worden voldoende ruim gedefinieerd (het opstellen van financieringsvoorstellen gericht op marktintroductie). Deze interpretatie is niet erg ambitieus. Ook bij de streefwaarde van 300 bijeenkomsten plaatsen wij een kritische noot. Dat betekent dat gedurende de looptijd van het OP praktisch wekelijks bijeenkomsten moeten worden georganiseerd. Ook per regio gaat het nog om maandelijkse bijeenkomsten.

De onder 1B-A gebruikte **resultaatindicator** is 'het percentage innovatieve bedrijven dat samenwerkt met bedrijven en kennisinstellingen'. Het MKB komt niet terug in deze indicator. Ook zijn de RIS3 sectoren hier los gelaten. Dat betekent dat de indicator niet responsief zal zijn op het te voeren beleid.

De **uitgangswaarde van de resultaatindicator** van 30 is op verzoek van de opstellers bepaald door het CBS. Dat maakt de waarde in beginsel betrouwbaar.

De **streefwaarde van de resultaatindicator** ligt op 35%. Het OP OOST geeft geen inhoudelijke verantwoording van deze keuze. Het is voor de ex-ante evaluator dientengevolge niet mogelijk om vast te stellen of deze groei realistisch en ambitieus is.

5.2.2 Specifieke doelstelling 1B-B: Het bevorderen van experimentele ontwikkeling van nieuwe producten, inclusief het ontwikkelen en testen van prototypes, binnen het MKB

5.2.2.1 Coherentie van de interventielogica

Het OP OOST maakt op p. 9-12 voldoende duidelijk wat de **noodzaak van overheidsingrijpen** is op de specifieke doelstelling 1B-B maar had dat beter kunnen doen. Er wordt aangegeven dat het MKB in de regio onvoldoende financiële middelen heeft voor de experimentele ontwikkeling van nieuwe producten diensten, en toepassingen. Tegen deze stelling kan men twee bezwaren opwerpen. In de eerste plaats is er in het OP OOST nog geen sprake van (cijfermatige) onderbouwing van de stelling dat er te weinig middelen zijn. In de tweede plaats is deze specifieke doelstelling kwetsbaar voor de kritiek dat er goede inhoudelijke redenen voor kunnen zijn dat veel innovaties niet alle niveaus van de TRL doorlopen.

De **interne coherentie van de interventielogica** is voldoende. Er wordt door het OP OOST op dit onderdeel een veelheid aan acties omschreven. De lezer krijgt min of meer een beeld van wat het OP voor activiteiten op dit onderdeel beoogt. Van de acties die als voorbeelden worden genoemd, mag men verwachten dat deze acties zullen bijdragen aan de experimentele ontwikkeling van nieuwe producten binnen het MKB.

Er worden duidelijke **doelgroepen voor de specifieke doelstelling** omschreven. Anders dan onder de specifieke doelstelling 1B-A het geval was, worden de doelgroepen hier sectoraal afgebakend aan de hand van de RIS3. Dit komt de slagkracht van het programma ten goede. De meerwaarde van de doelgroep ‘overheidsorganisaties’ voor de impact van het programma lijkt beperkt. Een rol als launching customer zou niet ondenkbaar kunnen zijn, maar blijkt niet uit de voorgestelde acties op p. 18 en p. 19.

Er worden onder specifieke doelstelling 1B-B geen **externe factoren** geïdentificeerd die invloed kunnen hebben op de causale keten en het realiseren van de specifieke doelstelling.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** onder 1B-A en 1B-B zijn niet uniek, en worden –deels- ook in andere landsdelen gebruikt. Net als andere operationele programma’s, vereist het OP OOST dat projecten ‘aantoonbaar worden gedragen door ondernemers’. Dit juichen wij toe, alhoewel wij ons ook realiseren dat dit een rekbaar begrip is en wij ons afvragen hoe ‘aantoonbaar’ in de praktijk zal worden uitgelegd. Het OP OOST maakt nog niet duidelijk hoe het gebruik van het ‘first come first serve’ principe de kwaliteit van de projecten ten goede gaat komen. Het gevaar is dat innovatieve projecten van relatieve outsiders buiten de boot vallen.

Over het **type interventies** voor deze specifieke doelstelling is duidelijk. Op p. 21 wordt aangegeven dat de acties onder 1B-A en 1B-B zich primair lenen voor het gebruik van subsidie-instrumenten. De onderbouwing van deze keuze is duidelijk met het oog op specifieke doelstelling 1B-B. Het OP houdt daarnaast nog de mogelijkheid open om in een later stadium alsnog financiële instrumenten uit te rollen.

5.2.2.2 Kwaliteit van de indicatoren

Onder 1B-A en 1B-B geeft het OP OOST in totaal vier **gemeenschappelijke outputindicatoren**. Deze worden niet gekoppeld aan specifieke doelstellingen. In Bijlage A staan deze weergegeven onder #9 t/m #12. De indicatoren zijn relevant en duidelijk.

Onder deze specifieke doelstellingen geeft het OP OOST ook drie **programmaspecifieke outputindicatoren**. Deze zijn gegeven onder #13 t/m #15 in Bijlage A van deze evaluatie. Ook deze indicatoren zijn relevant en duidelijk.

De **streefwaarden van de outputindicatoren** zijn grotendeels realistisch en ambitieus. Enkele streefwaarden lijken in een regio als Oost-Nederland minder duidelijk: Het OP richt zich expliciet op het realiseren van 80 business cases. Deze worden voldoende ruim gedefinieerd (het opstellen van financieringsvoorstellen gericht op marktintroductie). Deze interpretatie is niet erg ambitieus. Ook bij de streefwaarde van 300 bijeenkomsten plaatsen wij een kritische noot. Dat betekent dat gedurende de looptijd van het OP praktisch wekelijks bijeenkomsten moeten worden georganiseerd. Ook per regio gaat het nog om maandelijkse bijeenkomsten.

De onder 1B-B gebruikte **resultaatindicator** is ‘Aandeel van de omzet van bedrijven dat wordt behaald uit (ver)nieuwde producten (zowel nieuw op markt als nieuw voor onderneming)’. Het MKB komt niet terug in deze indicator. Ook zijn de RIS3 sectoren hier los gelaten. Dat betekent dat de indicator amper voldoende responsief zal zijn op het te voeren beleid.

De **uitgangswaarde van de resultaatindicator** is 9. Deze waarde is op verzoek van de opstellers vastgesteld door het CBS. Dat maakt de waarde in beginsel betrouwbaar.

De **streefwaarde van de resultaatindicator** ligt op 10%. Het OP OOST geeft geen inhoudelijke verantwoording van deze keuze. Het is voor de ex-ante evaluator dientengevolge niet mogelijk om vast te stellen of deze groei realistisch en ambitieus is.

5.2.3 Specifieke Doelstelling 4F-C: Het stimuleren van (verdere) clustervorming en netwerken gericht op innovatie en toepassing van CO₂-arme technologieën

Investeringsprioriteit 4F is door het OP OOST 'overeenkomstig investeringsprioriteit 1B ingestoken'. Het zet echter in op innovatiestimulering in de sector Energie- en Milieutechnologie (EMT) inclusief biobased economy en cross-overs. Binnen investeringsprioriteit 4F zet Oost-Nederland in op twee specifieke doelstellingen, gelijk aan de doelen onder investeringsprioriteit 1B. Voor de uitgebreide invulling hiervan verwijst het OP OOST naar de uitwerking onder 1B. Dat betekent dat de overlap in onze analyse van 4F-C groot is met die van 1B-A.

5.2.3.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak tot overheidsingrijpen** wordt beperkt onderbouwd op p. 12. Bovenop de verantwoording van 1B wordt gerefereerd aan de Oost-Nederlandse ambitie op CO₂-reductie, die vragen om de ontwikkeling en toepassing van nieuwe technologieën, de goede uitgangspositie voor innovatie bij sector EMT, en de behoefte aan procesinnovatie.

Voor de overige onderbouwing kunnen wij ons wenden tot 1B-A. Daar wordt aangegeven dat MKB en kennisinstellingen in de regio onvoldoende bekend zijn met elkaars kennis en kunde, en dat het MKB moeite heeft met doorontwikkeling naar de markt. De activiteiten onder deze specifieke doelstelling zetten in op '(verdere) clustervorming en netwerken', specifiek voor in de RIS3 sector EMT en in cross-overs.

Het OP OOST had duidelijker kunnen maken hoe het Landsdeel gebaat is bij deze (verdere) clustervorming en netwerken in de EMT. Wellicht is de overweging gebaseerd op de aanname dat het MKB het moeilijk vindt om te investeren in netwerken (zie bijvoorbeeld p. 18) en dat netwerken juist voor innovatie van belang zijn (zie bijvoorbeeld p. 23). Voor beide aannames wordt echter nog geen onderbouwing geleverd. Op die manier maakt het OP zich onnodig kwetsbaar voor kritiek.

De **interne coherentie van de interventielogica** is beperkt uitgewerkt. Het OP OOST stelt dat verdere clustervorming en verdere netwerkvorming zou moeten worden gestimuleerd. Het beoogde resultaat is 'meer innovatiegerichte samenwerking in de triple helix, met name tussen MKB-bedrijven onderling en tussen het MKB en kennisinstellingen' (p. 25). Een specifieke link met de EMT sector wordt daarbij niet gelegd. De acties zijn gelijk aan die onder 1B-A werden genoemd, met de toevoeging op p. 26 dat de specifieke doelstelling 4F-C zich ook richt op netwerkbijeenkomsten gericht op clustering van leveranciers voor nieuwe product-marktcombinaties van energiebesparende technieken.

Clustervorming zou volgens het OP OOST leiden tot meer innovatiegerichte samenwerking. Men kan echter ook stellen dat clustervorming hetzelfde is als innovatieve samenwerking. De door het OP OOST veronderstelde volgtijdelijke relatie tussen clustervorming enerzijds en samenwerking anderzijds is alleen geldig wanneer onder clustervorming wordt verstaan het van buiten af aanjagen van de vorming van clusters. Dit zou betekenen dat doelstelling 4F-C zich -net als specifieke doelstelling 1B-A- vooral richt op het stimuleren van activiteiten van de zogenaamde 'transferorganisaties'. Op pagina 25 wordt dat bevestigd. De activiteiten die deze organisaties zouden gaan uitvoeren worden niet concreet besproken. Wel worden op p. 25 enkele voorbeelden genoemd, zoals het opzetten van clusters, en het organiseren van informatiebijeenkomsten en kennisdelingsbijeenkomsten. Het OP OOST maakt nog niet duidelijk wat dit toevoegt aan de huidige maatregelen en wat het innovatieve MKB in de EMT sector hier aan gaat hebben.

De **doelgroepen voor deze specifieke doelstelling** worden op p. 25 gedefinieerd als MKB-bedrijven in de RIS3-sector EMT en crossovers, relevante triple-helix partners en 'daar omheen en woningeigenaren als eindgebruikers van koolstofarme technologieën'. Dit is een heldere identificatie van doelgroepen voor deze specifieke doelstelling. In aanvulling op de afbakening onder specifieke doelstelling 1B-A worden ook eindgebruikers tot de doelgroep gerekend.

Er worden onder specifieke doelstelling 4F-C geen **externe factoren** geïdentificeerd die invloed kunnen hebben op de causale keten en het realiseren van de specifieke doelstelling.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** onder 4F-C en 4F-D zijn niet uniek, en worden –deels- ook in andere landsdelen gebruikt. Net als andere operationele programma's, vereist het OP OOST dat projecten 'aantoonbaar worden gedragen door ondernemers'. Dit juichen wij toe, alhoewel wij ons ook realiseren dat dit een rekbaar begrip is en wij ons afvragen hoe 'aantoonbaar' in de praktijk zal worden uitgelegd. Het OP OOST maakt nog niet duidelijk hoe het gebruik van het 'first come first serve' principe de kwaliteit van de projecten ten goede gaat komen. Ook is hiermee het risico groter dat de activiteiten met name ten gunste zullen komen van goed ingevoerde partijen ('usual suspects').

Over het **type interventies** onder doelstelling 4F-C is het OP OOST duidelijk. Op p. 28 en 29 wordt aangegeven dat de acties onder 4F-C en 4F-D zich primair lenen voor het gebruik van subsidie-instrumenten. De onderbouwing van deze keuze lijkt voornamelijk toegespitst op specifieke doelstelling 4F-D en gaat niet in op de karakteristieken van 4F-C. Het OP houdt daarnaast nog de mogelijkheid open om in een later stadium alsnog andere financiële instrumenten uit te rollen.

5.2.3.2 Kwaliteit van de indicatoren

Onder 4F-C en 4F-D geeft het OP OOST in totaal vier **gemeenschappelijke outputindicatoren**. In Bijlage A van deze evaluatie staan deze weergegeven onder #34 t/m #37. De indicatoren zijn relevant en duidelijk.

Onder deze specifieke doelstellingen geeft het OP OOST ook drie **programmaspecifieke outputindicatoren**. Deze zijn gegeven onder #38 t/m #40 in Bijlage A van deze evaluatie. Ook deze indicatoren zijn relevant en duidelijk, alhoewel nog niet veel zeggen over het bereik van de maatregelen. Daarnaast is het niet duidelijk waarom het OP OOST EMT niet noemt in de outputindicatoren. Op deze manier zijn de specifieke outputindicatoren minder specifiek dan mogelijk was geweest.

De **streefwaarden van de outputindicatoren** zijn grotendeels realistisch en ambitieus. Maar enkele streefwaarden lijken in een regio als Oost-Nederland minder duidelijk. Het OP richt zich expliciet op het realiseren van 30 business cases. Deze worden voldoende ruim gedefinieerd (het opstellen van financieringsvoorstellen gericht op marktintroductie). Deze interpretatie is niet erg ambitieus. Ook bij de streefwaarde van 180 bijeenkomsten plaatsen wij een kritische noot. Dat betekent dat gedurende de looptijd van het OP praktisch tweewekelijks bijeenkomsten moeten worden georganiseerd, grotendeels voor een groep van 300 bedrijven die zich met EMT innovaties bezig houden.

De onder 4F-C gebruikte **resultaatindicator** is 'het percentage innovatieve bedrijven dat samenwerkt met bedrijven en kennisinstellingen'. Het MKB komt niet terug in deze indicator. Ook de EMT komt hierin niet terug. Dat betekent dat de indicator niet responsief zal zijn op het te voeren beleid.

De **uitgangswaarde van de resultaatindicator** van 30 is op verzoek van de opstellers vastgesteld door het CBS. Dat maakt de waarde in beginsel betrouwbaar.

De **streefwaarde van de resultaatindicator** ligt op 35%. Het OP OOST geeft geen inhoudelijke verantwoording van deze keuze. Het is voor de ex-ante evaluator dientengevolge niet mogelijk om vast te stellen of deze groei realistisch en ambitieus is.

5.2.4 Specifieke doelstelling 4F-D: Het stimuleren van (verdere) clustervorming en netwerken gericht op innovatie en toepassing van CO₂-arme technologieën

Investeringsprioriteit 4F is door het OP OOST 'overeenkomstig investeringsprioriteit 1B ingestoken'. Het zet echter in op innovatiestimulering in de sector Energie- en Milieutechnologie (EMT) inclusief biobased economy en cross-overs. Binnen investeringsprioriteit 4F zet Oost-Nederland in op twee specifieke doelstellingen, gelijk aan de doelen onder investeringsprioriteit 1B. Voor de uitgebreide invulling hiervan verwijst het OP OOST naar de uitwerking onder 1B. Dit betekent dat de overlap in onze analyse van 4F-D groot is met die van 1B-B.

5.2.4.1 Coherentie van de interventielogica

Het OP OOST maakt amper voldoende duidelijk wat de **noodzaak van overheidsingrijpen** is op de specifieke doelstelling 4F-D. Het OP OOST doet dat op p. 9 en op p.12. Het OP meldt in de eerste plaats dat de sector EMT een 'bijzonder goede uitgangspositie heeft voor innovatieontwikkeling die bijdraagt aan een meer koolstofarme economie'. Er wordt tevens aangegeven dat het MKB in de regio onvoldoende financiële middelen heeft voor de experimentele ontwikkeling van nieuwe producten diensten, en toepassingen. Tegen deze stelling kan men niettemin twee bezwaren opwerpen. In de eerste plaats is er in het OP OOST nog geen sprake van (cijfermatige) onderbouwing van de stelling dat er te weinig middelen zijn. In de tweede plaats is deze specifieke doelstelling kwetsbaar voor de kritiek dat er goede redenen voor kunnen zijn dat veel innovaties niet door de markt worden opgepikt.

Afgezien van de matige argumentatie voor overheidsingrijpen, is de **interne coherentie van de interventielogica** voldoende. Er wordt door het OP OOST op dit onderdeel een veelheid aan acties omschreven. De lezen krijgt min of meer een beeld van wat het OP voor activiteiten op dit onderdeel beoogt, maar een duidelijke afbakening van de acties wordt niet gegeven. Van de acties die als voorbeelden worden genoemd, mag men verwachten dat deze acties zullen bijdragen aan de experimentele ontwikkeling van nieuwe producten binnen het MKB binnen de EMT.

Er worden duidelijke **doelgroepen voor deze specifieke doelstelling** omschreven. Anders dan onder de specifieke doelstelling 4F-C het geval was, worden de doelgroepen hier sectoraal afgebakend aan de hand van de RIS3. Dit komt de slagkracht van het programma ten goede. De meerwaarde van de doelgroep 'overheidsorganisaties' wordt beter omschreven dan in de specifieke doelstelling 1B-B. Maar ook hier is een rol als launching customer op het eerste oog moeilijk te rijmen met de voorgestelde acties op p. 27.

Er worden onder specifieke doelstelling 4F-D geen **externe factoren** geïdentificeerd die invloed kunnen hebben op de causale keten en het realiseren van de specifieke doelstelling.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** onder 4F-C en 4F-D zijn niet uniek, en worden –deels- ook in andere landsdelen gebruikt. Net als andere operationele programma's, vereist het OP OOST dat projecten 'aantoonbaar worden gedragen door ondernemers'. Dit juichen wij toe, alhoewel wij ons ook realiseren dat dit een rekbaar begrip is en wij ons afvragen hoe 'aantoonbaar' in de praktijk zal worden uitgelegd. Het OP OOST maakt nog niet duidelijk hoe het gebruik van het 'first come first serve' principe de kwaliteit van de projecten ten goede gaat komen. Ook is hiermee het risico groter dat de activiteiten met name ten gunste zullen komen van goed ingevoerde partijen ('usual suspects').

Over het **type interventies voor deze specifieke doelstelling** is het OP OOST duidelijk. Op p. 21 wordt aangegeven dat de acties onder 4F-C en 4F-D zich primair lenen voor het gebruik van subsidie-instrumenten. De onderbouwing van deze keuze is duidelijk met het oog op specifieke doelstelling 4F-D. Het OP houdt daarnaast nog de mogelijkheid open om in een later stadium alsnog financiële instrumenten uit te rollen.

5.2.4.2 Kwaliteit van de indicatoren

Onder 4F-C en 4F-D geeft het OP OOST in totaal vier **gemeenschappelijke outputindicatoren**. Deze worden niet gekoppeld aan specifieke doelstellingen. In Bijlage A van deze evaluatie staan deze weergegeven onder #34 t/m #37. De indicatoren zijn relevant en duidelijk.

Onder deze specifieke doelstellingen geeft het OP OOST ook drie **programmaspecifieke outputindicatoren**. Deze zijn gegeven onder #38 t/m #40 in Bijlage A. Ook deze indicatoren zijn relevant en duidelijk, alhoewel het een gemiste kans is dat het OP OOST zijn indicatoren niet beter op het bereik van het programma richt. Daarnaast is het niet duidelijk waarom het OP OOST geen focus op EMT legt in de outputindicatoren. Op deze manier zijn de specifieke outputindicatoren veel minder specifiek dan mogelijk was geweest.

De **streefwaarden van de outputindicatoren** zijn grotendeels realistisch en ambitieus. Maar enkele streefwaarden lijken in een regio als Oost-Nederland minder realistisch. Het OP richt zich expliciet op het realiseren van business cases. Het aantal van 30 te realiseren business cases (bovenop de 80 die het OP OOST onder 1B identificeerde) lijkt ons zeer ambitieus, temeer daar een business case op p. 27 wordt gedefinieerd als een marktintroductie. Ook bij de streefwaarde van 180 bijeenkomsten plaatsen wij een kritische noot. Dat betekent dat gedurende de looptijd van het OP praktisch tweewekelijks bijeenkomsten moeten worden georganiseerd, voor bedrijven die zich met innovaties binnen de EMT bezig houden.

De onder 4F-D gebruikte **resultaatindicator** is ‘Aandeel van de omzet van bedrijven dat wordt behaald uit (ver)nieuwde producten (zowel nieuw op markt als nieuw voor onderneming)’. Het MKB komt niet terug in deze indicator. Ook zijn de EMT is hier los gelaten. Dat betekent dat de indicator niet responsief zal zijn op het te voeren beleid.

De **uitgangswaarde van de van de resultaatindicator** is 9. Deze waarde is op verzoek van de opstellers vastgesteld door het CBS. Dat zou de waarde in methodologisch in beginsel betrouwbaar maken. Maar in de praktijk staat de indicator, en dus ook de uitgangswaarde, los van EMT. De indicator meet staat dus los van wat er in deze prioritaire as wordt ondernomen in Oost-Nederland.

De **streefwaarde van de resultaatindicator** ligt op 10%. Het OP OOST geeft geen inhoudelijke verantwoording van deze keuze. Het is voor de ex-ante evaluator dientengevolge niet mogelijk om vast te stellen of deze groei realistisch en ambitieus is.

5.3 Het prestatiekader

De prestatie van het Operationele Programma wordt volgens Bijlage II van de Verordening afgemeten aan de hand van intermediaire streefdoelen (mijlpalen) die ‘rechtstreeks verband houden met de verwezenlijking van de specifieke doelstelling van een prioriteit’. Dit wordt gedaan in het prestatiekader. Het prestatiekader onder prioritaire as 1 bevat in het OP OOST drie indicatoren (en dus drie mijlpalen). De eerste indicator (aantal ondernemingen dat steun ontvangt) is een conservatieve indicator die niet aangeeft wat de voortgang binnen de prioriteit is. Dat geldt ook voor de tweede en de derde indicator die feitelijk afgeleiden zijn van de eerste indicator. Het prestatiekader onder 4F is een spiegeling van dat onder 1B.

De gestelde mijlpalen zijn realistisch voor de review points op 2018, en 2023.

5.4 Consistentie van financiële allocaties

Op p. 13 geeft het OP OOST aan hoe groot de financiële allocaties op elke prioriteitsas zullen zijn. Deze bedragen corresponderen met het belang dat in het programma wordt gehecht aan de respectievelijke doelstellingen.

5.5 Ruimte tot bovenregionale samenwerking

Op verzoek van het Ministerie van Economische Zaken hebben wij ook getoetst in hoeverre de Operationele Programma's expliciet ruimte openen voor bovenregionale samenwerking. Het OP OOST noemt niet de mogelijkheid tot bovenregionale samenwerking in toekomstige acties.

5.6 Horizontale principes

De managementautoriteiten worden geacht zich in de Operationele Programma's te committeren aan een volledige mainstreaming van duurzame ontwikkeling, gelijkheid van mannen en vrouwen, en non-discriminatie. Het OP OOST doet dat in voldoende mate op pagina 102 en 103.

5.7 Betrokkenheid van Stakeholders

Vanaf p. 41 gaat het OP OOST in op de betrokkenheid van stakeholders bij de totstandkoming van het Operationele Programma. Het OP OOST heeft een aantal 'ronde tafels' georganiseerd. Wij zijn ons ervan bewust dat deze gesprekken wellicht interessante inzichten hebben opgeleverd. Het OP OOST maakt niet duidelijk om hoeveel bijeenkomsten het ging en door wie deze zijn bezocht.

Wel geeft het OP OOST separaat inzage in de stakeholders die betrokken zijn geweest via een stakeholderbijeenkomst en een bijeenkomst over de RIS3. De stakeholderbijeenkomst is bezocht door plusminus 70 organisaties. Hieronder waren minder dan vijf MKB-ondernemingen. De overige betrokken organisaties waren overheden, kennisinstellingen, semioverheden, en intermediaire organisaties. Op de RIS3 bijeenkomst waren 32 organisaties aanwezig. Onder deze 32 organisaties waren geen bedrijven. Het OP OOST is transparant in de wijze waarop de betrokken stakeholders invloed hebben gehad op het OP. Dat gebeurt vooral op p. 42 en p. 43. Het OP OOST omschrijft op p. 105 de rol van de ex-ante evaluator bij de totstandkoming van het OP OOST. Dit is een generieke tekst die door meerdere landsdelen gebruikt wordt en niet het specifieke proces in Oost-Nederland beschrijft.

In de totstandkoming van het OP OOST bleek dat kennisinstellingen en overheden makkelijk aangehaakt zijn. Dat geldt ook voor intermediaire organisaties. De MKB organisaties waarop dit OP zich zal moeten richten, bleken moeilijk betrokken te krijgen. Op p. 43 wordt de betrokkenheid van de partners tijdens de uitvoering van het OP OOST besproken en wordt aangegeven welke maatregelen het de beheersautoriteiten zullen implementeren om deze betrokkenheid te vergroten. Er lijken geen maatregelen voorzien om specifiek deze groep bij het Operationele Programma te betrekken.

5.8 Uitvoering van het Operationele Programma

De human resources en administratieve capaciteit voor de uitvoering van het OP OOST zijn beperkt beschreven. Het OP OOST reserveert 4% van het budget voor Technische Bijstand. Hieraan gekoppeld zijn vijf outputindicatoren. Daarvan worden geen streefwaarden gegeven. Op p. 41 worden de beheersautoriteit, de certificeringsautoriteit, de audit autoriteit en de betalingsautoriteit genoemd. Het OP OOST beschrijft op p. 42 summier de rol van het Comité van Toezicht, en de rol van de Expertcommissies. Het OP OOST geeft op p. 33 generieke beschrijvingen van beheersautoriteiten, maar gaat hier niet in op de situatie in Oost Nederland.

Het OP OOST reserveert €251.000 voor monitoring en evaluatie. Op p. 44 wordt globaal aangegeven dat de uitvoerders van het programma van plan zijn om daarbij ook partners te betrekken. Op concrete procedures voor de verzameling van de benodigde data en evaluatiemethoden gaan het OP OOST niet in. Hiervoor wordt een separaat Evaluatieplan geschreven.

De OP OOST heeft de bestaande databases in zijn afwegingen betrokken. Dit heeft ertoe geleid dat de opstellers gebruik maken van CIS data.

6. De Ex-ante evaluatie van het OP ZUID

De Ex-ante evaluatie van het OP ZUID is gebaseerd op de 100%-versie van 20 januari 2014.

6.1 Managementsamenvatting

6.1.1 Sterke punten van het OP ZUID

Het OP ZUID naar ons oordeel van voldoende kwaliteit om ter beoordeling in te dienen bij de Europese Commissie. Het OP ZUID is een helder, prettig leesbaar en overtuigend OP. Het neemt de lezer goed aan de hand mee door het gedachtegoed van het Landsdeel Zuid. De strategie heeft een sterke focus op innovatie. Deze keus wordt voldoende verantwoord.

Daarnaast is er een goede aansluiting van specifieke doelstelling 1B met het landelijk topsectorenbeleid en van 4F met het Energieakkoord. Het OP benoemt duidelijk dat er een mismatch is tussen het aanbod van talent en de vraag naar talent. Ook wordt voldoende helder uitgelegd hoe andere bedrijfsniveaus bijdragen aan het innovatie ecosysteem van het Landsdeel (p. 14). Er wordt een goede verantwoording gegeven van de keus van 'slimme uitrol' op het vlak van duurzame energie.

Ook wordt een duidelijke keuze gemaakt voor slimme stedelijke energie. Het OP vindt een goede aansluiting tussen de investering in slimme uitrol en de provinciale investeringen in grootschalige uitrol. Middels de output indicator worden deze helder aan elkaar verbonden.

6.1.2 Aansluiting bij de RIS3

De investeringsprioriteiten sluiten over het algemeen goed aan bij de RIS3. Met name op p. 16 is helder aangegeven hoe het OP ZUID zich vormt naar de RIS3 van Zuid-Nederland.

6.1.3 Mogelijkheden tot verbetering

Hoewel Zuid zich zeer bewust is van de complexiteit van innovatieprocessen en innovatiesystemen en het belang van valorisatie, zou het OP duidelijker kunnen laten blijken dat de nadruk ligt op de fasen na fundamenteel onderzoek en dat het proces van vertalen van 'kennis op de plank' naar marktgerede producten een complex proces is. Nu lijkt het alsof er heel veel kennis klaar ligt tot het MKB het kan gebruiken, maar het wordt niet duidelijk waarom dat nu niet gebeurt.

Sommige geïdentificeerde uitdagingen zouden gebaat zijn bij wat verder uitgewerkte probleemanalyses. Zo wordt wel informatie gegeven over het aantal verwachte baanopeningen in 2016 t.o.v. het aanbod uit de opleidingen, maar mist een verfijning in de analyse voor tekort aan het aanbod in de bètatechniek op de verschillende niveaus (verschillen tussen vmbo en universitair, - hier wordt later ook aan gerefereerd in de indicator namelijk- (1A1). Ook kan beter worden onderbouwd waarom en waar het financieringsprobleem precies zit (1B2) al heeft Zuid aangegeven bewust te willen wachten met het kapitaalmarktonderzoek vanwege de timing van de introductie van enkele (provinciale) fondsen. Ten slotte is er per definitie een 'valley of death' als het gaat om innovatie, en er is altijd een spanning tussen goede ideeën en de beschikbaarheid van financiering. Wat is de toegevoegde waarde van het OP op dit vlak? Ook mist hier de onderbouwing om hoeveel onbenut IP het eigenlijk gaat in Zuid. Het kapitaalmarktonderzoek zal hierop naar verwachting een antwoord geven.

6.2 Gedetailleerde analyse van de uitwerking van de vier specifieke doelstellingen

6.2.1 Specifieke Doelstelling 1A1: Het versterken van de infrastructuur en capaciteiten voor onderzoek en innovatie door het ondersteunen van de human capital-agenda voor de geïdentificeerde (inter-)nationale topclusters

6.2.1.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak van overheidsingrijpen** op dit onderdeel van het OP ZUID is voldoende duidelijk gemaakt. Voor het Landsdeel Zuid is de beschikbaarheid van kundig en gespecialiseerd opgeleid personeel in de komende jaren een aantoonbaar groot probleem. Dit probleem wordt reeds geadresseerd in het nationale Techniekpact en op de Human Capital Agenda's van de topsectoren. Het OP kiest ervoor nauw aan te sluiten bij deze agenda's. Onvoldoende wordt echter belicht wat het probleem is aan de aanbodzijde van talent. Het verschil tussen de instroom en openstaande vacatures wordt benoemd, maar het is niet duidelijk wat en waar dit precieze tekort zit, en wat de achterliggende problematiek is, waardoor het niet volledig beoordeelbaar is of hier overheidsingrijpen noodzakelijk is. Het OP zou beter inzicht kunnen geven in de tekorten per onderwijsniveau en de huidige mismatch tussen onderwijs en bedrijfsleven. Als is vastgesteld waar de schaarste precies zit (op welk niveau) en waardoor deze veroorzaakt wordt, kan ook duidelijker worden hoe het programma hier een substantieel verschil kan maken.

De **interne coherentie van de interventielogica** van dit onderdeel is in grote lijnen in orde en er wordt een aantal keuzes gemaakt. Zoals eerder beschreven worden deze keuzes echter niet goed onderbouwd. Het specifiek doel is niet voldoende SMART geformuleerd. Het 'inzetten op het duurzaam versterken van het systeem waarbinnen arbeidsvraag en -aanbod naar talent op alle niveaus op elkaar worden gestemd...' is niet specifiek of meetbaar en vrij algemeen. Hierdoor is het lastig het resultaat ook SMART te formuleren. Het OP had beter kunnen uitleggen wat wordt bedoeld met 'duurzaam versterken'.

De **doelgroepen voor deze specifieke doelstelling** worden helder beschreven.

Er worden geen **externe factoren** geïdentificeerd die eventueel invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn helder en overzichtelijk. Binnen de specifieke doelstelling 1A1 wordt – naar alle waarschijnlijkheid - gebruik gemaakt van een tenderregeling. Projectaanvragen worden tegen elkaar afgewogen aan de hand van een toetsingskader dat door het Comité van Toezicht zal worden vastgesteld bij de start van het programma. De relatief best scorende initiatieven worden geselecteerd. Het OP ZUID geeft daarbij expliciet aan dat gebruik wordt gemaakt van calls en van tenders. Wij zien tenders als een goede manier om projecten onderling te vergelijken en voorstellen meer in onderlinge concurrentie met elkaar te vergelijken. Het OP geeft ruimte voor activiteiten buiten de topsectoren en cross-overs, al is het niet helemaal duidelijk hoe dit in de praktijk zal werken.

Het **type interventie** wordt beschreven, maar niet onderbouwd. Daarnaast worden wat voorbehouden gemaakt. Er zijn geen financiële instrumenten voorzien. Het OP zou kunnen sterker zijn als hier al duidelijke keuzes gemaakt worden, waardoor ook beter beoordeeld had kunnen worden of het relevante interventies zijn.

6.2.1.2 Kwaliteit van de indicatoren

Het OP ZUID maakt onder deze specifieke doelstelling geen gebruik van **gemeenschappelijke outputindicatoren**.

Het OP gebruikt onder deze doelstelling twee **specifieke outputindicatoren**. De eerste specifieke output indicator (#7 in Bijlage A van deze evaluatie) lijkt relevant, maar is nog te weinig duidelijk. Met name de meeteenheid lijkt niet geheel in lijn te zijn met de indicator beschrijving: het wordt niet duidelijk wat ‘trainingsplaatsen’ zijn. Geldt dit per persoon per bepaalde periode, of is dit een fysieke ruimte/omgeving? De indicator is te weinig gericht op de doelgroep. Wat betreft de tweede indicator (#8 in Bijlage A) is het van belang het begrip “een samenwerking” beter te definiëren. De indicator lijkt wel relevant.

Afgezien van bovenstaande opmerking lijken de **streefwaarden van de outputindicatoren** realistisch. Het is echter de vraag of 290 trainingsplaatsen (mits het ‘personen’ geplaatst zijn) ook echt een ambitieus doel is. Dat valt te betwijfelen. Met 66.000 open plaatsen tussen 2011 en 2016 die eerder werden geïdentificeerd, zijn 290 trainingsplaatsen een druppel op een groeiende plaat. De aansluiting met of hefboom door de overige acties (o.m. Techniepact) blijkt niet uit deze streefwaarde.

De gekozen **resultaatindicator** is het ‘verschil tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt voor technici op MBO, HBO en WO niveau’. Wij begrijpen waar het OP ZUID met deze resultaatindicator naar toe wil en dat de berekening volgt uit het Techniepact, maar de wijze waarop de indicator nu is geformuleerd maakt hem weinig responsief op het beleid. Het is niet duidelijk hoe de waarden berekend gaan worden.

De **uitgangswaarde van de resultaatindicator** mist. De beoordeling daarvan valt buiten het bereik van de Ex-ante evaluatie.

De **streefwaarde van de resultaatindicator** (afname van drie onderling afhankelijke tekorten) had beter gekund. In beginsel moet een streefwaarde (net als een uitgangswaarde) kwantitatief ingevuld kunnen worden. In voorkomende gevallen is dat om methodologische redenen niet mogelijk. Hier is dat niet het geval. Het zou daarnaast beter zijn om de indicator te splitsen of te versimpelen, zodat deze niet meerdere onderling afhankelijke waardes bevat.

6.2.2 Specifieke Doelstelling 1B1: Het versterken en verbreden van het Zuid-Nederlandse open innovatiesysteem in de nationale en internationale topclusters (en in crossovers daartussen), in het bijzonder gericht op het versterken van de positie van het MKB in het innovatiesysteem.

6.2.2.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak tot overheidsingrijpen** is evident. Echter, het is bij deze doelstelling niet geheel duidelijk wat maakt dat het MKB ‘een zwakke positie’ heeft in dit systeem. Hierdoor is ook nog niet gelijk duidelijk hoe overheidsingrijpen bij kan dragen. De interventie lijkt erop gericht te zijn op het bevorderen van samenwerken, maar hiervoor zijn ook nu al meerdere clusterorganisaties in het leven geroepen. Het is niet duidelijk hoe de activiteiten van deze organisaties zich tot het OP verhouden, en hoe het OP een substantiële toegevoegde waarde aan deze al bestaande acties kan leveren.

De **interne coherentie van de interventielogica** is voldoende. De doelstelling is helder geformuleerd, maar het is nog niet duidelijk wat ‘versterken’ betekent. Wanneer is het systeem versterkt? Er wordt impliciet aangenomen dat samenwerking de positie versterkt, maar niet duidelijk is ten opzichte van wat. Het achterliggende idee is waarschijnlijk dat door relaties te versterken, meer MKB bedrijven innovatief kunnen zijn. In principe volgt het OP ZUID een mooie lijn waarbij eerst capaciteit (mensen) versterkt wordt, vervolgens worden bedrijven ondersteund om voor te sorteren op groei en innovatie in samenwerking met andere, om deze kennis vervolgens te gelde te maken (1B2).

Dit komt nog niet goed uit de verf in de huidige omschrijving van de interventielogica. Het resultaat hangt ook niet geheel samen met de doelstelling, waardoor verwarring ontstaat over de interventie en de beoogde resultaten.

Het OP ZUID beschrijft duidelijk wie de **doelgroep van de specifieke doelstelling** is, en wie de type begunstigden zijn. Crossovers tussen en met (inter-) nationale topclusters zijn echter niet geheel duidelijk: wie of wat zijn dit? Het gebruik van deze term verliest door onduidelijkheid over haar betekenis aan kracht. Wat meer aanhaken bij de RIS3, waar de omschrijving duidelijker is, was hier nuttig geweest.

Er worden geen **externe factoren** geïdentificeerd die eventueel invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn op p. 34 helder en overzichtelijk beschreven. Het OP ZUID geeft daarbij expliciet aan dat gebruik wordt gemaakt van calls en voor tenders. Wij zien tenders als een goede manier om projecten onderling te vergelijken en voorstellen meer in onderlinge concurrentie met elkaar te vergelijken. Het OP ZUID geeft ruimte voor activiteiten buiten de topsectoren en cross-overs, al is het niet helemaal duidelijk hoe dit in de praktijk zal werken. Ook is er een heldere opening gegeven voor landsoverstijgende deelname (p. 19).

Het **type interventies** is duidelijk omschreven. Voor dit doel wordt gebruik gemaakt van specifieke maatwerk calls, en een eventuele tenderregeling. Dit wordt niet uitvoerig onderbouwd in het OP ZUID, en zelfs nog vrij open gehouden. Het Landsdeel zal inzetten op het stimuleren van samenwerking en het gezamenlijk ontwikkelen van living labs, of het stimuleren van participatie van het MKB in samenwerkingsverbanden met elkaar. Ook wordt op p.36 en p. 37 aangegeven dat het OP voorlopig niet inzet op financiële instrumenten, maar dat JEREMIE gebruikt zal worden waar mogelijk. Met andere woorden: het OP ZUID laat nog in het ongewisse of een risicokapitaalinstrument zal worden opgezet. Deze beslissing zal uiterlijk medio 2015 worden genomen. De beoordeling daarvan valt noodzakelijkerwijs buiten het bereik van deze Ex-ante evaluatie.

6.2.2.2 Kwaliteit van de indicatoren

De **gemeenschappelijke outputindicatoren** (#8 en #10 in Bijlage A van deze evaluatie) zijn relevant en duidelijk. Wel had (voor de metingen onder 1B ook nog helder moeten worden hoeveel bedrijven niet-financiële steun ontvangen.

De **programmaspecifieke output indicator** is gegeven onder #19 in Bijlage A van deze evaluatie. Los van de eerder gemaakte opmerkingen over deze interventielijn, is deze relevant en duidelijk. Hier zou 'samenwerkingsverbanden' wel beter gespecificeerd kunnen worden.

De **streefwaarden van de outputindicatoren** lijken realistisch, maar met name de gemeenschappelijke output indicators lijken weinig ambitieus. We begrijpen dat OP ZUID zich wil richten op de kwaliteit van de samenwerking en niet de kwantiteit, maar dit zou in het Operationele Programma iets duidelijker geoperationaliseerd kunnen worden.

De **resultaatindicator** is 'aandeel bedrijven van het totaal aantal innovatieve bedrijven dat samenwerkt met bedrijven en kennisinstellingen'. Het MKB komt niet terug in deze indicator, noch het 'verbreden' dat in de specifieke doelstelling van groot belang werd geacht. De indicator sluit beperkt aan op de doelstelling en is dus matig responsief.

Het is moeilijk te beoordelen of de **uitgangswaarden van de resultaatindicator** onder deze specifieke doelstelling realistisch zijn. Het OP ZUID geeft aan dat het gaat om een regionale specificatie. Het percentage is echter gelijk aan het landelijke percentage dat wordt gegeven door EIM⁴. Ook rapporteren de individuele Operationele Programma's zelf nauwelijks verschillen die men wel zou mogen verwachten.

De **streefwaarde van de resultaatindicator** wordt onvoldoende onderbouwd. De opstellers van het OP hebben in de toelichting geen argumentatie voor deze streefwaarde laten zien.

6.2.3 Specifieke Doelstelling 1B2: Het versterken van het valorisatievermogen van het MKB binnen de internationale en nationale topclusters om zo een bijdrage te leveren aan het oplossen van geïdentificeerde maatschappelijke uitdagingen en versterking van de topclusters

6.2.3.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak van overheidsingrijpen** wordt voldoende uitgewerkt. In de RIS3 werd al geconcludeerd dat het valorisatievermogen van bedrijven moet worden versterkt. De probleemanalyse voor dit onderdeel had in het OP ZUID verder uitgewerkt kunnen worden. Het is nu niet duidelijk waar het probleem van financiering precies zit en hoe groot het is. Ook is niet duidelijk hoeveel IP nog op de plank 'te wachten' ligt, en waarom. ZUID heeft al aangegeven met het kapitaalmarkt onderzoek te hebben willen wachten vanwege de introductie van nieuwe provinciale fondsen wat het gebrek aan onderbouwing verklaart.

De **interne coherentie van de interventielogica** is voldoende. 'Het versterken van het valorisatievermogen' is een doelstelling die meer SMART geformuleerd had kunnen worden. Het is nu niet scherp waar het accent ligt: op ontwikkeling, op 'proof of concept', of op het aanboren van venture capital. Tegelijkertijd moet het ook gaan om producten. De focus had hier helderder kunnen zijn en meer coherent. Het resultaat is beter geformuleerd, hier komen de doelstellingen naar voren:

- a) betere toegang tot kennis,
- b) deze te gelde maken (dat is nog wel een grote sprong)
- c) het opheffen van financieringsbarrières.

Hiermee beoogt het OP wel heel veel problemen op te willen lossen, die het gehele innovatiebeleid doorkruisen. Er komt minder dan in de vorige doelstellingen een duidelijke keuze naar voren.

De **doelgroep voor deze specifieke doelstelling** is duidelijk geformuleerd. Een punt van onduidelijkheid blijft de bewoording omtrent de cross-overs, en over welk MKB dit gaat.

Er worden geen **externe factoren** geïdentificeerd die eventueel invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn duidelijk. Het OP ZUID geeft daarbij expliciet aan dat gebruik wordt gemaakt van calls en voor tenders. Wij zien tenders als een goede manier om projecten onderling te vergelijken en voorstellen meer in onderlinge concurrentie met elkaar te vergelijken. Het OP ZUID geeft ruimte voor activiteiten buiten de topsectoren en cross-overs, al is het niet helemaal duidelijk hoe dit in de praktijk zal werken. Ook is op p. 19 een heldere opening gegeven voor landsoverstijgende deelname.

---

⁴ Programmaonderzoek MKB en Ondernemerschap

Er worden binnen deze investeringsprioriteit drie mogelijke **typen interventies** genoemd: 'maatwerk-calls', tenderregeling en bedrijfsgerichte subsidieregelingen (de laatste specifiek voor doel 1B2). De acties lijken op het MKB gericht, maar omdat ook andere bedrijven mee kunnen doen is de afbakening niet helder. De voorbeelden van acties zijn niet erg uitgewerkt. Er wordt een heldere argumentatie gegeven waarom het nog niet geheel duidelijk is of nieuwe financiële instrumenten nodig zijn. Met andere woorden: het OP ZUID laat nog in het ongewisse of een risicokapitaal instrument zal worden opgezet binnen het OP ZUID. Deze beslissing zal uiterlijk medio 2015 worden genomen. De beoordeling daarvan valt noodzakelijkerwijs buiten het bereik van deze Ex-ante evaluatie.

6.2.3.2 Kwaliteit van de indicatoren

De **gemeenschappelijke output indicatoren** onder deze specifieke doelstelling zijn gegeven in Bijlage A onder #9, #10, en #20. Zij zijn relevant en duidelijk. Hier zou ook nog helder moeten worden wat voor typen bedrijven niet-financieel gesteund worden. Zie hiervoor ook het commentaar onder 1B1.

Naar wij begrijpen gebruikt het OP ZUID onder deze specifieke doelstelling geen **programmaspecifieke outputindicatoren**.

De **streefwaarden van de outputindicatoren** zijn realistisch en ambitieus genoeg. De bedragen die per bedrijf nu begroot zijn in lijn met wat andere landsdelen beogen. Het lijkt wel logisch indicatoren en doelwaarden aan te passen wanneer alsnog tot instelling van een revolving fund zou worden overgegaan. Het aantal ondersteunde bedrijven bij het introduceren van voor de markt nieuwe producten lijkt een lage streefwaarde te hebben, helemaal aangezien dat uiteindelijk het doel is van de actielijn.

De **resultaatindicator** onder deze specifieke doelstelling luidt het 'percentage van de omzet dat bedrijven halen uit de verkoop van nieuwe producten en diensten'. Deze resultaatindicator is niet op de doelgroep (MKB) gericht. Hier wordt wel een uitleg voor gegeven, maar het blijft een gemiste kans dat hier niet in samenwerking met het CBS een oplossing voor is gevonden.

De **uitgangswaarde** van de resultaatindicator is realistisch.

De **streefwaarde** van de resultaat indicator is gegeven als groei ten opzichte van de huidige situatie. Dit is weinig concreet en ook weinig ambitieus.

6.2.4 Specifieke Doelstelling 4F1: Het stimuleren van innovatie gekoppeld aan slimme uitrol van koolstofarme technologieën en instrumenten gericht op de gebouwde omgeving.

6.2.4.1 Coherentie van de interventielogica

De **noodzaak voor overheidsingrijpen** wordt op dit onderdeel afdoende aangetoond. Echter, het OP ZUID zou nog beter kunnen uitleggen waarom slimme uitrol nu nog niet lukt, en hoe het Operationele Programma hier een bijdrage aan gaat leveren.

De **interne coherentie van de interventielogica** van deze specifieke doelstelling is van goed niveau. Het doel is niet SMART geformuleerd. Het resultaat daarentegen is veel beter geformuleerd en geeft voldoende weer wat met deze investeringsprioriteit wordt beoogd. De relatie met de acties is ook duidelijk.

De **doelgroepen voor de specifieke doelstelling** zijn duidelijk maar zeer breed gedefinieerd.

Er worden geen **externe factoren** geïdentificeerd die eventueel invloed kunnen hebben op het welslagen van dit onderdeel van het OP.

De **gidsprincipes voor de selectie van projecten** zijn helder en overzichtelijk. Het OP ZUID geeft daarbij expliciet aan dat gebruik wordt gemaakt van calls en tenders. Wij zien tenders als een goede manier om projecten onderling te vergelijken en voorstellen meer in onderlinge concurrentie met elkaar te vergelijken. Het OP ZUID geeft ruimte voor activiteiten buiten de topsectoren en cross-overs, al is het niet helemaal duidelijk hoe dit in de praktijk zal werken. Het OP wil de realisatie van initiatieven op het gebied van de koolstofarme economie faciliteren door inzet van subsidie. Daarnaast neemt het OP ZUID zich voor om in de loop van de periode tot 2020 ook 'de mogelijkheden te verkennen om gebruik te maken van andere financiële instrumenten'. De beoordeling daarvan valt noodzakelijkerwijs buiten het bereik van deze Ex-ante evaluatie.

De **type interventies** is duidelijk. Het OP richt zich op subsidies, en eventueel andere financiële instrumenten zoals de mogelijkheid tot revolverende inzet van EFRO middelen door toepassing van JESSICA. Ook wordt gedacht aan een gebundelde inzet van de verschillende EFRO middelen in een Nationaal Investeringsfonds Duurzame Energie. Dit had nog iets beter uitgewerkt gekund. De strategie is om –deels- aan te sluiten bij sub-landsdelige instrumenten.

6.2.4.2 Kwaliteit van de indicatoren

De **gemeenschappelijke outputindicator** onder 4F1 is in Bijlage A van deze evaluatie gegeven onder #46. Dit is geen optimale indicator. De indicator is niet gericht op de doelgroep of het bereik, maar op de activiteit zelf. Deze is nog zeer weinig concreet zoals het OP ZUID aangeeft: 'demonstraties zoals hier bedoeld kunnen (aanzienlijk) variëren in aard en (geografische) schaal'.

Er wordt onder deze specifieke doelstelling niet gebruik gemaakt van een **programmaspecifieke outputindicator**.

De **streefwaarde voor de outputindicator** is realistisch. Het ambitieniveau is moeilijker te beoordelen, aangezien het nog niet bekend is hoe het Landsdeel concreet invulling gaat geven aan de demonstraties gericht op de 'slimme uitrol' van koolstofarme technologie.

De **resultaatindicator** onder 4F1 luidt 'investeringsvolume gehonoreerde aanvragen grootschalige uitrol via (provinciale) energiefondsen'. Ook de resultaatindicator onder deze specifieke doelstelling had beter gekund. Het is goed dat deze indicator wordt gekoppeld aan de grootschalige uitrol, om zo ook de link met overig beleid en activiteiten te houden. Maar de beleidsmatige koppeling maakt de indicator tegelijkertijd minder responsief. Immers, het geld in de fondsen voor grootschalige uitrol wordt toch wel weggezet. Daarnaast kan goede slimme uitrol ook heel goed leiden tot een negatief besluit over grootschalige uitrol. De indicator zou eerder gericht moeten zijn op succesvolle investeringen, eventueel in de grootschalige uitrol. Het OP ZUID zou iets verder in de causale keten kunnen kijken en bijvoorbeeld beschikbaar vermogen in 2012 afzetten tegen beschikbaar vermogen in de toekomst. Resultaatindicatoren zouden betrekking moeten hebben op de impact van het programma.

Het OP ZUID geeft aan dat een **uitgangswaarde** niet van toepassing is omdat de provinciale energiefondsen pas recentelijk zijn ingesteld. Dit lijkt ons een iets te makkelijke stelling.

Om bovenstaande reden is het voor ons ook niet mogelijk om te oordelen of de **streefwaarde** realistisch is.

6.3 Het prestatiekader

De prestatie van het Operationele Programma wordt volgens Bijlage II van de Verordening afgemeten aan de hand van intermediaire streefdoelen (mijlpalen) die ‘rechtstreeks verband houden met de verwezenlijking van de specifieke doelstelling van een prioriteit’. Het prestatiekader van het OP Zuid vier indicatoren (en dus vier mijlpalen). In Bijlage A zijn deze gegeven als #27, #28 (innovatie) en #46, en #48 (koolstofarme energie). Zowel onder innovatie als onder koolstofarme energie is een indicator opgenomen die de vordering van de uitgaven monitort. Wij zien niet in wat dit toevoegt aan het prestatiekader. Deze indicatoren zijn weinig gericht op het daadwerkelijk monitoren van de inhoudelijke voortgang en is zeer behoudend. De overige twee indicatoren in het prestatieraamwerk zijn relevanter.

De gestelde mijlpalen zijn realistisch voor de review points op 2018, en 2023.

6.4 Consistentie van financiële allocaties

Voor elke prioriteitsas wordt door OP Zuid aangegeven hoe groot de financiële allocaties zullen zijn. Deze corresponderen met het belang dat in het OP Zuid wordt gehecht aan de doelstellingen. Het is een vrij egale verdeling over de interventiecategorieën met een vrij grote inzet op rurale gebieden.

6.5 Ruimte tot bovenregionale samenwerking

Het programma benoemt op p. 19 de mogelijkheid tot bovenregionale samenwerking. Het OP ZUID wijst erop dat de verordening ruimte biedt om maximaal 10% van de middelen aan te wenden voor landsdeeloverstijgende acties en projecten. Voor Zuid-Nederland, zo stelt het OP ZUID, is landsgrensoverschrijdende samenwerking met Vlaanderen, Wallonië en Duitsland en – in mindere mate – het Verenigd Koninkrijk van tenminste even groot belang als landsdeeloverstijgende samenwerking binnen Nederland.

6.6 Horizontale principes

De managementautoriteiten worden geacht zich in de Operationele Programma's te committeren aan een volledige mainstreaming van duurzame ontwikkeling, gelijkheid van mannen en vrouwen, en non-discriminatie. Het OP Zuid doet dat in voldoende mate.

6.7 Betrokkenheid van Stakeholders

In Bijlage A van deze evaluatie van het OP ZUID worden de betrokken stakeholders genoemd. Overheden en kennisinstellingen nemen in deze groep een belangrijke rol in. Het OP ZUID noemt enkele bedrijven die betrokken zijn geweest bij het werk van de ‘projectgroep’. Daarnaast was er een ‘referentiegroep’. De betrokkenheid van bedrijfsleven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties werd in het proces geborgd via deze referentiegroep. In de lijst van 45 genodigden voor de referentiegroep op p. 68 zijn geen bedrijven terug te zien. Er wordt wel genoemd dat de triple helix partners zijn geconsulteerd, maar wie dit precies zijn is niet duidelijk. Het is zeer positief dat het OP ook benoemt wat er met de resultaten van de stakeholder consultaties is gebeurd.

Het OP ZUID neemt voldoende maatregelen om de stakeholders duurzaam bij de uitvoering te betrekken, bijvoorbeeld door het instellen van project aanjaag teams en het instellen van een comité van toezicht, stuurgroep, expertgroep en een programma secretariaat. Ook het Project Aanjaagteam (PAT) zal hierin een belangrijke rol moeten spelen.

6.8 Uitvoering van het Operationele Programma

Het OP ZUID reserveert 4% van het budget voor Technische Bijstand. Op p. 49 worden de Managementautoriteit, de Certificeringsautoriteit, de Betalingsautoriteit en de Auditautoriteit geïdentificeerd. Het OP beschrijft op p. 51 en 52 de rol van het Comité van Toezicht, en de rol van de Expertcommissies. Ook wordt –zij het summier– het programmasecretariaat geïntroduceerd. Dit is een voortzetting van de organisatie die in 2007-2013 verantwoordelijk was voor de uitvoering. Geeft vertrouwen voor de human resources en de administratieve capaciteit. Bijzonder is daarnaast het Project Aanjaag Team (PAT) voor het ‘pro actief gezamenlijk entameren en ontwikkelen van projecten die een directe en robuuste bijdrage leveren aan het implementeren van de RIS3 strategie’. Het OP WEST gebruikt voor de Technische Bijstand twee outputindicatoren: ‘deelname aan voorlichtingsbijeenkomsten’ en ‘aantal jaarverslagen’.

Het OP ZUID reserveert €227.254 voor monitoring en evaluatie. Op concrete procedures voor de verzameling van de benodigde data en evaluatiemethoden gaan het OP Zuid niet in. Hiervoor wordt een separaat Evaluatieplan geschreven.

Het OP ZUID heeft de bestaande databases in zijn afwegingen betrokken. Dit heeft ertoe geleid dat de opstellers ervoor hebben gekozen om in voorkomende gevallen over te gaan tot eigen dataverzameling.

7. Beoordeling van de verplichting tot een Strategische Milieubeoordeling

Op grond van de Richtlijn Strategische Milieubeoordeling (2001/42/EC), zijn Lidstaten verplicht om voor bepaalde plannen of programma's een strategische milieubeoordeling uit te voeren. De plannen en programma's waarvoor deze plicht geldt zijn de bijlage van deze richtlijn en de Richtlijn milieu effectbeoordeling (2011/92/EC) opgenomen.

De verplichting is in de richtlijn als volgt verwoord:

Artikel 3 lid 2. Onverminderd lid 3, wordt een milieubeoordeling gemaakt van alle plannen en programma's a) die voorbereid worden met betrekking tot landbouw, bosbouw, visserij, energie, industrie, vervoer, afvalstoffenbeheer, waterbeheer, telecommunicatie, toerisme en ruimtelijke ordening of grondgebruik en die het kader vormen voor de toekenning van toekomstige vergunningen voor de in bijlagen I en II bij Richtlijn 85/337/EEG⁵ genoemde projecten, of b) waarvoor, gelet op het mogelijk effect op gebieden, een beoordeling vereist is uit hoofde van de artikelen 6 of 7 van Richtlijn 92/43/EEG.

Voor andere dan de hiervoor bedoelde plannen en programma's, die het kader vormen voor de toekenning van toekomstige vergunningen voor projecten, bepalen de lidstaten of het plan of het programma aanzienlijke milieueffecten kan hebben.

Dit betekent dat de EFRO operationele programma's kader vormend moeten zijn voor toekomstige vergunningen en gericht moeten zijn op de genoemde sectoren en kaderstellend zijn voor vergunningen voor met name genoemde projecten in bijlage I en II van Richtlijn 2011/92/EG, of dat er effecten kunnen optreden in Natura 2000 gebieden binnen het gebied waar het programma zich op richt.

De richtlijn (2001/42/EEG) is in de Nederlandse wetgeving opgenomen als onderdeel van de Wet milieubeheer (hoofdstuk 7) en het besluit milieu-effectrapportage. Daarin zijn de plannen en programma's benoemd. Dit is gedaan in de bijlage van het Besluit milieu-effectrapportage, onderdeel C voor de directe verplichting en onderdeel D voor de overige plannen en programma's. In die onderdelen is tevens aangegeven voor welk plannen en besluiten een milieubeoordeling gemaakt moet worden. Dit zijn veelal ruimtelijke plannen, zoals structuurvisies en project of tracébesluiten.

De voorstellen van de regio's zijn getoetst aan de criteria die in het Besluit milieueffectrapportage zijn opgenomen. Daarbij is eerst nagegaan of de operationele programma's het kader vormen voor de toekenning van toekomstige vergunningen.

De volgende interpretatie van het artikel is ontleend aan het Guidance document voor de SMB (EC 2001).

De betekenis van 'het kader vormen voor de toekenning van toekomstige vergunningen' is voor de interpretatie van de richtlijn van cruciaal belang, hoewel deze zinsnede niet nader wordt omschreven in de tekst. De zinsnede zou normaal gesproken betekenen dat het plan of programma criteria of voorwaarden bevat op basis waarvan de vergunningverlenende instantie over een vergunningaanvraag beslist. Er zouden bijvoorbeeld beperkingen kunnen worden gesteld aan het soort activiteit of nieuwbouw dat in een bepaald gebied is toegestaan, of voorwaarden waaraan de aanvrager moet voldoen wil de vergunning worden verleend, of het plan zou criteria en voorwaarden kunnen bevatten die tot doel hebben om bepaalde kenmerken van het desbetreffende gebied te behouden (zoals het naast elkaar bestaan van verschillende vormen van grondgebruik, wat de economische levensvatbaarheid van het gebied vergroot).

---

⁵ Deze is vervangen door 2011/92/EG

Daarna zijn de tabellen van onderdelen C en D van het Besluit milieueffectrapportage met de doelen en activiteiten van de operationele plannen vergeleken, met als doel na te gaan of er doelen/activiteiten in de OPs staan die leiden tot activiteiten, plannen of besluiten uit de tabellen.

Geen van de operationele programma's vormt het kader voor de toekenning van toekomstige vergunningen. De OP's hebben tot doel ontwikkelingen en activiteiten te stimuleren, maar richten zich niet concreet op het realiseren van projecten en het toekennen van vergunning daarvoor, zoals bedoeld in de SMB richtlijn. Dit betekent dat de OP's niet vallen onder de in Richtlijn strategische milieubeoordeling (2011/43/EEG) bedoelde plannen en programma's.

Dit betekent dat er geen verplichting bestaat om een strategische milieubeoordeling van de programma's uit te voeren.

Bijlage A Totale set outputindicators en indicatoren in prestatieraamwerk

Tabel 2 Totale set outputindicators en indicatoren in prestatieraamwerk

IP			NOORD	OOST	ZUID	WEST	
1A	1	aantal ondernemingen dat steun ontvangt (CI1)	198				
	2	aantal ondernemingen dat subsidie ontvangt (CI2)	125				
	3	aantal ondernemingen dat niet-financiële steun ontvang (CI4)	73				
	4	Aantal ondernemingen dat samenwerkt met ondersteunde onderzoeksinstituten (CO)	5				
	5	Aantal samenwerkingsverbanden tussen bedrijven uit verschillende sectoren (crossovers) (PS)	28				
	6	Aantal ondersteunde MKB bedrijven dat samenwerkt met onderwijsinstellingen	17				
	7	Uitgebreide of verbeterde capaciteit van innovatieve onderwijsfaciliteiten en instrumenten (bijv. simulators, e-learning tools, innovatieve leeromgevingen) gericht op de arbeidsvraag van de topclusters (1)			290		
	8	Aantal ondersteunde nieuw opgezette, uitgebreide of geoptimaliseerde samenwerkingsverbanden gericht op de versterking van de aansluiting van de arbeidsmarkt & onderwijs en/of flexibilisering van de arbeidsmarkt			16		
1B	9	aantal ondernemingen dat steun ontvangt (CI1)	232	2380 ⁶	500 (1B1) + 300 (1B2)	440	
	10	aantal ondernemingen dat subsidie ontvangt (CI2)	159	600	50 (1B1) + 200 (1B2)		
	11	aantal ondernemingen dat niet-financiële steun ontvang (CI4)	73	1780			
	12	private financiering als cofinanciering voor publieke steun (subsidie) aan bedrijven (CI6)		€59.600.000		€75-100 mln	
	13	aantal georganiseerde bijeenkomsten (PS1)		300			
	14	aantal ondersteunde proeftuinen (PS5)		6			
	15	aantal ontwikkelde business cases (PS8)		80			
	16	Aantal deelnemende MKB bedrijven in innovatietrajecten (PS)	228				
	17	Aantal nieuwe of verbeterde proeftuinfaciliteiten (living labs) (PS)	19				
	18	Aantal samenwerkingsverbanden tussen bedrijven uit verschillende sectoren (crossovers) (PS)	9				
	19	Aantal ondersteunde nieuwe marktgerichte samenwerkingsverbanden tussen topclusters (cross-overs) en tussen MKB, kennisinstellingen en grote bedrijven waarin publieke en private R&D-capaciteit met elkaar wordt verbonden (bijv. in de vorm van living labs en proeftuinen)			20		
	20	Aantal ondersteunde bedrijven bij het introduceren van voor de markt nieuwe producten (28)			50		
	21	Private investment matching public support to SME's (grants)				€55-65 mln	
	22	Private investment matching public support to SME's (non grants)				€20-35 mln	
	23	Totale subsidiabele kosten gecertificeerd en opgenomen in betaalaanvraag		€188821274			
	1A+1B	24	aantal ondernemingen dat steun ontvangt (CI1)	431			
		25	Aantal samenwerkingsverbanden tussen bedrijven uit verschillende sectoren (crossovers) (PS)	37			
		26	Totale subsidiabele kosten op basis van daadwerkelijke uitgaven.	€216048000			

⁶ In het prestatiekader is deze indicator en waarde twee maal gebruikt. Eenmaal als outputindicator, en een keer als key implementation step. IN het laatste geval is de waarde voor 2023 gelijk, maar die in 2018 hoger.

IP			NOORD	OOST	ZUID	WEST
	27	Aandeel bestede middelen van beschikbare EFRO-middelen voor prioriteits innovatie			100%	
	28	Aantal ondersteunde bedrijven			800	
4A+4C	29	Gecertificeerde totale subsidiabele kosten in toepassing van duurzame energiebesparing.				€106,38 mln
	30	Hoeveelheid met alle projecten extra beschikbare MW rest- warmte/duurzame energie				250
	31	Aantal projecten voor procesondersteuning, vraagbundeling en business case ontwikkeling voor opschaalbare duurzame energieconcepten				115
	32	Aantal projecten gericht op het wegnemen van financieringsobstakels op het gebied van duurzame energieopwekking en energiebesparing.				60
	33	Aantal stimulerings- projecten gericht op infrastructurele investeringen in duurzame energie-initiatieven.				7
4F	34	aantal ondernemingen dat steun ontvangt (CI1)	131	930 ⁷		
	35	aantal ondernemingen dat subsidie ontvangt (CI2)	78	230		
	36	aantal ondernemingen dat niet-financiële steun ontvang (CI4)	54	700		
	37	private financiering als cofinanciering voor publieke steun (subsidie) aan bedrijven (CI6)		€23.180.000		
	38	aantal georganiseerde bijeenkomsten (PS1)		180		
	39	aantal ondersteunde proeftuinen (PS5)		4		
	40	aantal ontwikkelde business cases (PSS)		30		
	41	Aantal ondernemingen dat samenwerkt met ondersteunde onderzoekinstellingen (CO)	2			
	42	Aantal deelnemende MKB bedrijven in innovatietrajecten (PS)	46			
	43	Aantal nieuwe of verbeterde proeftuinfaciliteiten (living labs) (PS)	14			
	44	Aantal samenwerkingsverbanden tussen bedrijven uit verschillende sectoren (crossovers)	20			
	45	Aantal nieuw ontwikkelde exploitatie- of verdienmodellen gericht op de omschaling naar een koolstofarme economie. (PS)	4			
	46	Aantal demonstraties gericht op de 'slimme uitrol' van koolstofarme technologie of instrumenten in de gebouwde omgeving.			30	
	47	Totale subsidiabele kosten op basis van daadwerkelijke uitgaven	€60723000			
	48	Aandeel bestede middelen van beschikbare EFRO-middelen voor prioriteits koolstof arme economie			100%	
	49	Totale subsidiabele kosten gecertificeerd en opgenomen in betaalaanvraag		€85827852		
8b	50	Aantal samenwerkingsverbanden gericht op het verkleinen van de mis match op de arbeidsmarkt, tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven en/of overheid.				23
	51	Aantal bereikt toekomstig arbeidspotentieel in matchingstrajecten				18.655
	52	Gecertificeerde totale subsidiabele kosten.				€23318676
9b	53	Aantal in gebruik genomen (her)ontwikkelde m2 werk/bedrijfslocaties				225.000
	54	Aantal in gebruik genomen (her)ontwikkelde m2 werk/bedrijfslocaties				307.935 ⁸
	55	Gecertificeerde totale subsidiabele kosten.				€4310848
TB	56	Communicatieplan	Nvt	Niet gegeven		
	57	Evaluatieplan	Nvt	Niet gegeven		
	58	Website	Nvt	Niet		

⁷ In het prestatiekader is deze indicator en waarde twee maal gebruikt. Eenmaal als outputindicator, en een keer als key implementation step. In het laatste geval is de waarde voor 2023 gelijk, maar die in 2018 hoger.

⁸ Zelfde indicator, andere waarde. Fout??

IP			NOORD	OOST	ZUID	WEST
				gegeven		
	59	Jaarverslagen	Nvt	Niet gegeven	9	
	60	Publieksevenementen	Nvt	Niet gegeven		
	61	Deelname voorlichtingsbijeenkomsten			100	
	62	Committeringsniveau				100%
	63	Realisatieniveau				100%

Verantwoording Appendix

Waarde	Outputindicator in het prestatiekader (waarde =2023)
Waarde	Indicator die in het prestatiekader is opgenomen, maar niet als losse outputindicator wordt genoemd (waarde =2023)

technopolis |group| The Netherlands
Herengracht 141
1015 BH Amsterdam
The Netherlands
T +31 20 535 2244
F +31 20 428 9656
E info.nl@technopolis-group.com
www.technopolis-group.com